

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno. — Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta šte. 3.
Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

Vsebina 12. številke:

(November)

Kranjec Miško: šaljivec.

Milena Mohoričeva: Pisatelj Milan Pugelj.

Edgar Allan Poe: Sistem doktorja Katrana in profesorja Peresa.

Poročila.

Razno.

Iz založbe in uredništva.

ŠALJIVEC

KRANJEC MIŠKO

Poleg vseh malenkosti, ki se ukvarjaš z njimi na deželi, te včasih vznemiri srečanje z ljudmi; srečanje s tistimi vsakdanjimi ljudmi, ki bi jih ob malo drugačnem pogledu za vedno pozabil. Potem se te dotaknejo z eno stranjo svojega življenja. In zdi se ti, da se je obudila v tebi neka nepoznana, a svojevrstna misel. Toda, oni gredo dalje; komaj se ozreš, se ti izmaknejo v vsakdanjost. In vendar imaš v sebi občutje, da si naposled le srečal človeka.

Letos na god svetega Ivana so me neki daljnji, a ugledni sorodniki iz sosednje vasi povabili k sebi. Sveti Ivan je pri nas v velikih časteh; kajti takrat se začne poletje. Zato vsak Ivan skuša čim lepše počastiti tega svojega patrona. Zlasti bi bilo čudno, če ne bi praznovali taki, kot so bili Nemešnjakovi. To je eden tistih starih rodov, ki so bili v vasi do zadnjega nekaj več kot drugi. Bili so tudi čuvaji kapelice v vasi. Ob priliki vsakoletnega prošenja, so napravili velik, bogat obed in povabili župnika, kakšnega drugega duhovnika in organista. Ti trije so prišli in ostali do večernic pri mizi. Vsa vas pa je samo o tem govorila; predvsem ženske, ki so se prekljale o tem, kaj so skuhali in kaj bi morali. Seve, nekoč je bilo še drugače. Nekoč je bil to najmogočnejši dom v vasi, največ zemlje so imeli. Zdaj pa so jim doraščali drugi grunti. A eno so vendar ohranili, česar drugi niso mogli: še vedno so vsako leto enkrat ustavili pri sebi župnika. — Zato pa se nisem prav nič čudil, da so povabili za tisti večer vso gospodo dveh vasi, svoje in naše. Celo župnika so povabili in kot je izjavil gospodar, »bi prišli, da niso nekoliko bolehní.«

Naš organist me je že pred večerom vprašal, če pridem. V resnici mi ni bilo mnogo do tega, da grem. Zato sem nekaj zmigal.

»Pridite,« mi je dejal. »Izvrstno bo, vam pravim. Še na lani se spominjam, kako je bilo. — In slišali boste pripovedovati Zdenkovega Jožka.«

To mi je izdal kot neko posebnost tega večera. Mene pa tudi to ni moglo tako navdušiti. Poznal sem Zdenkovega samo kot druge kmete.

»Inteligenten človek,« je dejal organist. Med tem mi je pa učitelj iz sosednje vasi izjavil o njem:

»Še v blaznico pride. — Saj se mu že skoraj docela meša. — A za ženo ima izvanredno krasotico. Krasotico, vam pravim. Samo v Rusiji sem nekoč za časa vojne videl tako žensko.«

Potem mi je še nekaj pripovedoval o njej. Sicer pa je bilo znano, da učitelj gleda za njo in ona tudi za njim. Našli so ju že skupaj v bližnjem mestu v gostilni. In v Čakovec sta hodila lani, na god svete Porci-

junkule, odkar predvsem izvira to odkritje o »medsebojnem odnosu«, kot je to označil učitelj sam.

Večer je bil kakor so pač taki večeri v uglednih kmečkih hišah. A ženske — štiri so bile pri hiši — so znale napraviti izvrstno večerjo. Saj so kuhale že za gospoda župnika. Toda življenje se ni moglo razvneti. Gospodar je sedel od sile dostojanstveno na enem koncu mize, kadil cigaro in vpraševal mene o svetu. V ta razgovor se je vmešal učitelj, ki sem ga že prej omenil, in govoril o potrebi nove politične orientacije. Ljudem je treba vbiti v glavo prepričanje. Demagoge odstraniti. Omenil sem, da so naše ljudi navadili denuncijanstva, da je vsak teden kdo v Lendavi, kjer hoče kaj zase doseči.

Drugi so se zopet menili o vsakdanjostih. Tri učiteljice so sedele ob steni spredaj, poleg organist z ženo, na oni strani učiteljic še mladi učitelj, ki je hotel igrati velikega mestnega polizanca in dvoril damam z neobičajno vnetostjo. Mislim, da jim je zelo imponiral. Docela na oni strani pa je sedel učitelj iz naše vasi, ki je bil miren in kolikor sem pozneje sprevidel, zelo značajan človek. Ena učiteljic je bila nekam nemirna. Sicer pa lahko, ko ni bilo tu njenega fanta, nekega krojača. — A glavno besedo je imel zaenkrat še vedno gospodar. Še vedno je kadil cigaro in bil sila dostojanstven. Naši preprosti kmetje niso taki, kadar pridejo med gospodo; ali so boječi in ves čas ne spregovore besede, ali pa so živahni in se nekako dvignejo do gospode, in se po prijateljsko z njimi pomenijo. Seve, drugega dne so spet kmetje. — Gospodar pa mi je nekoč drugekrat omenil:

»To ni taka gospoda kot je bila včasih. Učitelji — no ja, nekateri že; župniki nimajo tistega na sebi kot prejšnji. A učiteljice se vozijo na kolesih.«

A zdelo se mi je, da se življenje ne more na noben način razgibati. Tudi drugi so to menda občutili, zakaj organist je vzdihnil:

»Dolgo ga ni.«

»Koga?«

»Zdenkovega.«

»On vedno pozno prihaja,« je menil gospodar.

»Žena ga ne pusti,« je menila hči. »Da ne bi za kakšno gospodično gledal.«

Toda, ko je nekoliko pozneje nekdo domačih zinil: Zdenkov prihaja, me je organist dregnil pod mizo in mi pošepnil.

»Prihaja.« Potem se je sklonil še bolj do mene in pomežiknil z levim očesom na učitelja: »Boste videli, kako si bosta kmalu v laseh. — Pa je duhovit.« Nato je primaknil stol in dejal: »Tu bo sedel, poleg mene.«

Že zunaj v prikletu, kjer je oni menda naletel na gospodinjo, se je smejal široko in veselo. Govoril je glasno, dokaj živahno, dasi s tisto počasnostjo kot govorijo običajno naši kmetje. — Organist se je ozrl z nekim zanosom po omizju kot bi hotel povedati: Zdaj pa bo!

Zdi se mi, da so bili vsi nekoliko presenečeni, ko so se vrata odprla in je pred njim vstopila visoka kmečka ženska, vsekakor njegova žena. Pozneje so mi povedali, da ni bila vsa leta, kar je poročena, pri teh sorodnikih, razen enkrat, ko se je pa hudo sprla z ženskami; da je zelo zamerljiva, so rekli in visoka. Najraje bi bila gospa. — Pravili pa so tudi o njej, da je lepa ženska; da je imela pred leti — ko še ni bila

poročena z Zdenkovim — ljubavno razmerje in se je celo mislila poročiti v mestece. Nisem se čudil, ko sem jo zdaj videl. Bila je visoka ženska, skoraj nekoliko sloka, kar je redko pri naših ženah, ki postajajo v njenih letih debele, in starijo. Njen obraz pa je bil umerjen, celo resen. Sicer ni kazal mladosti (saj ji je bilo že osemintrideset let), vendar pa je bilo na njem nekaj, kar je razodevalo močno duševno življenje. Njene oči so bile mirne, a včasih je v njih nenadoma zagorelo. Obležena je bila po kmečko, vendar nenavadno okusno. Prisedla je z eleganco, kot navadno ne opaziš pri drugih kmeticah, poklonila slehernemu izmed nas rahel nasmeh in se začela s poročeno učiteljico razgovarjati. Vse ženske z domačimi vred so ostro pazile, kako se bo vedla do učitelja. Ona pa je bila mirna kot bi se vsega tega dobro zavedala, samo neko tiho zadovoljstvo ji je sijalo z obraza, menda nad tem, da nas je tako prese-netila s svojim prihodom.

Vse drugače je prišel v sobo njen mož Zdenkov. Obstal je za trenotek na nizkem pragu pri odprtih vratih, snel klobuk z glave, njegove oči so počivale na omizju in obraz se mu je razvlekel v širok prijeten smeh.

Prihajal je na svoj, poseben način, kot bi prihajal med svoje vsakdanje prijatelje. To ni bila samozavest, ki jo je imel gospodar za mizo, in ki je onega nekam zviška gledal, to je bila veselost, s katero je hotel povedati: danes smo prijatelji, a jutri boste vi gospoda, jaz pa kmet. Voščil je vsem dober večer, gospodarju posebej za god — tisti stari nagovor, ki se vleče vsa leta naprej neizpremenjen. Nato pa je stopil k učitelju, česar mogoče ni nihče pričakoval, mu stisnil roko in dejal:

»Na, gospod Müller, dolgo se že nisva videla.«

»Dolgo? — Komaj teden dni —.«

»To je vendar dolgo. V četrtek smo vas pričakovali.« Potem je stisnil tudi nam drugim roko in z vsakim spregovoril po dva stavka in na posled sedel med mlado učiteljico in organista, tako, da je bil meni nasproti.

»No, gospodična,« je rekel sosedi. »Nekam slabo ste razporejeni. Kadar pa jaz kam grem, vzamem s seboj samo dobro voljo. Vse drugo pustim doma.«

»Vsi ne moremo biti dobre volje,« se je opravičila. Zganil je spodnjo ustnico kot bi se hotel zasmejati. Pa se je samo sklonil k njej in ji nekaj pošepnil na uho. Ona je pobesila glavo in zardela. Nato je začel nenadoma pripovedovati o neki drugi učiteljici, ki se misli poročiti s kmečkim fantom, o čemer so pri nas veliko govorili.

»Saj nič ne rečem, da vzame kmečkega fanta,« se je skušal opravičiti. »Kajpak vsakdo ima svojo pravico in svobodo. Zakaj ne bi mogel učitelj ljubiti kmečkega dekleta,« videl sem, kako so njegove oči splavale do učitelja Müllerja. »Vendar — saj vidite, za naš narod to ni. Zgleduje se. Saj ne rečem, da mi kmetje ne grešimo — tudi mi gledamo včasih mimo tistega kot bi morali —, a to je razumljivo. Naš narod tako misli: Gospod naj vzame gospo, mi kmetje pa ostanemo kot je bilo vedno. — Kaj bi pa ljudje rekli, če bi jaz lazil za kakšno učiteljico —. Pa sem imel priliko, da bi lahko eno poročil. Vi se seveda smejete temu.«

Organist me je dregnil pod mizo: češ, zdaj poslušajte. Oni je prenehal pripovedovati in si nažigal cigareto. Smeh na obrazu se mu je nekoliko polegel. Ta obraz je bil čudovito pravilen, in ženskam je moral

ugajati; oči so mu bile sinje, jasne, skoraj kot pri otrokih. Niti tedaj se niso veliko spremenile, ko je žena malomarno zamahnila z roko in rekla:

»Še oddahnil si ni, pa bo že pripovedoval.« Obrnila se je proti učitelju kot bi iskala pri njem odobravanja. Mož pa se je zasmejal in pokazal dve vrsti belih, zdravih zob, kot jih imajo komaj ženske.

»Bog pomagaj,« je dejal. »Saj nismo prišli na pogrebščino. — Misliš, da ne smem pripovedovati, ker so tu sama gospoda. Tudi kmetje imamo svojo modrost. — Vidiš, naposled je res, da bi bil skoraj poročil gospodično. Znabiti ni bila kakšna visoka gospodična, a kratko krilo je imela, klobuk in čudovito nežne roke. To je bilo seve med vojno, ker drugekrat ni mogoče kaj takega. — No, jaz sem ležal v bolnici zaradi strela v levo roko. — Takrat, gospoda, sem se spoznal z njo. Povedla me je s seboj na dom. Sedela je na divanu, a jaz sem ji položil glavo v naročje in ji poljubljal prste na rokah. Tako sva si pripovedovala:

„Rada te imam.“

„A zakaj me imaš rada?“

„Zato, ker si tako fest vojak.“

„A kadar mine vojska?“

„S seboj me povedeš na svoj dom. Saj si dejal, da si bogat.“

„Bogat? — Skoraj kot grof. — Ves svet je moj, kakor daleč sega nebo.“

„Koliko živine imate?“

„Trije pastirji jo pasejo na prostranem pašniku.“

„Vedno se mi zdi, da sem že tam gospodinja. Iskrega konjiča imam in jašem. Giiii —.“

„Gii, gii, prek ravnine, kakor veter.“ Tako sva se domenila, da jo povedem s seboj. Seve, oba sva menda enako mislila. — Naslednjega dne sem se poslovil. Odpravljali smo se nazaj na fronto. Vendar me je gnalo še enkrat k njej in sem res šel. V njenem naročju je ležal drug vojak, prav tako z obvezano roko.

„Ali jašeta po poljani?“ sem vprašal. Planila je po koncu. Šel sem, ker mi je čas potekel, a oni je še ostal, ker je imel roko obvezano. Ampak lepa ženska je bila.«

Potem se je smejal in pil vino.

Organist se je zdaj obrnil k meni in dejal:

»Zdaj pa pride ona zgodba,« nato Zdenkovemu: »No, Zdenkov, kako pa je bilo tedaj, ko ste se ženili.« Zdenkov je držal kozarec v roki, kot bi se skušal domisliti.

»Ko sem se drugič ženil? — To morate mojo ženo prositi za dovoljenje.«

»Ne ne! Ko ste se prvokrat.«

»Prvokrat? — No, tisto pač lahko povem, ker prva žena več ne živi. — To je bilo — kajpak zanimivo. Gospoda, takrat sem bil mlad, sedem in dvajset let mi je bilo. Štirinajstega leta sem odšel zdoma in osemnajstega sem se vrnil. Doma seveda ni bilo vojske in so zato takoj mislili na to, da bi me oženili. Meni pa se ni zdelo. Človek bi rad malo živel, ne pa da takoj vzameš prvo žensko, ki jo srečaš. In doma je bilo toliko mladih žensk, vrnilo pa se nas je malo mladih. — In tako sem dve leti zavlekel. Lepo je igrati se s takimi stvaricami. In ena te ima rajši ko druga. A kako otročja je ženska — poslušajte, da vam povem:

„A kakšna je vojska?“ sprašuje ena.

„Sijajna stvar.“

„Samo topovi in puške preveč pokajo.“

„Tako, tako. Srednja reč. Ušesa si moraš zamašiti.“

„Jaz bi umrla od samega strahu. — A tudi nevarno mora biti.“

„Nevarno? — Tako, srednja reč. Ležiš v jarku in poslušaj, kako kroglice žvižgajo prek tvoje glave.“

„Pa če je dež in so jarki polni vode?“

„Tedadaj se pomaknemo s sovražniki vred na suho in sklenemo premirje.“

„Potemtakem na vojski ni tako hudo, kot so govorili.“

„Celo lepo. — Vse lahko počneš, kar se ti zahoče. Samo streljati moraš vedno.“ Tako je z ženskami. A kaj naj bi jim pravil, kako je prav za prav v vojski. Take ženske so nekaj, kar krasi domove. — No, naposled so mi pa naši le dopovedali, da se je treba oženiti. Dobro, pa se oženimo. Izbral si še nisem nič določnega. Kadar se človek ženi, je le vredno premisliti. Ženska se šele po poroki razvije in se poslej do smrti ne spremeni. A starši ti povedo, da so ti že tudi nevesto izbrali.

„Tako?“ se malo začudiš, kajti, ko ti povedo njeno ime, ti je docela tuje, zlasti, če je iz druge vasi. Naši pa so našli moji sestri moža in ta ženin je imel sestro, ki naj bi jo jaz poročil. To se pravi ženiti se na membo. To je najenostavnejše in ni treba tako hudo barantati za doto. Saj veste, da pri nas kmetih poroka ni kot pri gospodi. A tudi za gospodo sem slišal, da gleda predvsem na denar.

„Saj si jo pojdeš samo ogledat,“ me potolažijo. Tisto pač. Pogledat pa lahko grem. Koliko deklet sem že videl v življenju. Saj ni treba, da se takoj zakvakam za njo. Naprosili so mi starešino, starega Brežnega, ker kot veste, je pri nas takšen običaj, da se starešina pogaja.

In tako greva s starešino. V tujo vas je treba iti, noč pa je temna, Varno tedaj ni bilo tako kot zdaj. Doraščali so sedemnajstletni, ki so pazili na dekleta. — Pa je bilo vse dobro. Vso pot sem mislil to pa ono. Zlasti, kakšna je. Hvalili so mi jo, da je poštena in da bo dobra gospodinja. — Če človek tako hodi k dekletom, kot sem prej, si ni treba delati zastran njih nikoli posebnih skrbi. A zdaj je treba premisliti, zlasti, kakšna bo pozneje, kako je živela med vojno. Ali bo imela rada otroke, ali bo delala rada in čisto kuhala. Če naposled ni tako lepa, to ni tako velika stvar. Lepe ženske so za pogled in za igračkanje, pametne za razgovor, a pridne in poštene za življenje.

Med takim razmišljanjem nenadoma obstojiva pred kmečko leseno hišo. Nizka hiša je to, a s prvim pogledom lahko presodiš, da bogata. Okna so razsvetljena, a zagrnjena, da ne vidiš v sobo. Slišati ni nikogar, da bi se pogovarjal.

Zunaj malo postojiš. Nerodno ti je, kot bi šel po dolgih letih spet k spovedi. Starešina se odhrka in se obrne:

»Kaj si hotel reči?« Tudi njemu je neprijetno in stiska pod suknjič pol hleba lepega rženega kruha.

»Kako? — Nič nisem mislil reči.«

»Tako —.« In že zunaj se odkrije in si pogladi glavo. Potem odpre durí na priketu. V obraz nama buši toplo in prijetno zadiši iz kuhinje. Cvrejo. Kuhinja je razsvetljena, na ognjišču plapola ogenj. Za durí se

je nekaj zganilo. Ona se je skrila. Človek bi stopil tja in jo objel vso zardelo, a se ne spodobi; resen moraš biti. — Starešina zdaj pokljuka na hišne duri in stopi naprej, jaz pa za njim. Bolj v ozadju se ustaviva, s klobukom v roki.

»Hvaljen bodi Jezus Kristus,« pozdravi starešina. »Daj vam Bog dober večer vsem, ki ste pri tej hiši.« To je potreben tak pozdrav, ko prideš prvič v tujo hišo po takih opravkih. Nato pa nadaljuje z neko zgodbo iz stare zaveze o Tobiju, kako se je ta ženil. »Midva sva poslana s tem mladeničem, da bi mu izbrala bogaboječo nevesto.« Vraga, jaz ne znam na pamet. — Med tem jaz gledam po sobi. Nikjer nikogar ni, razen stare babe, sedeče v kotu, ki je pa gluha kot noč, kakor sem izvedel pozneje. Na mizi so ležali vrtaniki¹, ki pa jih je velik maček pridno glodal in ki so najbrže naju čakali. A nobeden naju ni stopil, da bi žival pregnal. Proti koncu nagovora so se za nama duri odprle in ženski glas je zatarnal: Jezus, Jezus, — najbrže zastran mačka. Tudi zunaj je završalo. Presenetila sva jih s tem, da nisva našla nikogar v sobi. Stara so skoro jokali in niso mogli prenehati opravičevati se.

Segali smo si v roke in posadili so naju za mizo, dočim so obglodani vrtaniki romali z velikim sramom v kuhinjo. A jaz sem se delal, kot ne bi bil videl vsega tega. Sedel sem resno in nekajkrat dostojno nagnil slatinsko steklenico z žganico. Zato se je govor sukal najprej o letošnji žganici. Ko pa je prišlo vino na mizo, smo tudi mi prešli z razgovorom na vino. Gospodar, suh in majhen možiček, si je pulil brke in se vedno smehljaj, kar se mi je neumno zdelo in me je spravljal v dobro voljo. Gospodinja pa, visoka snažna ženska, je še vedno tarnala zastran oglodanih ostankov, dokler ni zagrabila mačka baš v trenutku, ko je ta hotel skočiti na peč, pa ga maščevalno zagnala v priklet.

Meni je bil dolg čas med razgovorom starešine in gospodarja. Spominjala sta se nekih časov, ko sta bila skupaj zaprta v Lendavi zaradi prenašanja tobaka — in že malo pijana, sta se na vso moč krohotala. A jaz sem kajpak nestrpno pričakoval, kdaj se pojavi moja izvoljenka. Naposled bi bil vsakdo nekoliko radoveden. A ni bilo nikogar. —

Oni so se pričeli dogovarjati in pogajati. Koliko je zemlje, (dasi smo že prej natančno vedeli), celo, če ne bo več otrok pri hiši. Tudi to je važno. Naposled je gospodinja stopila do duri in zaklicala v kuhinjo:

»Trezaa!«

To je bilo njeno ime. Zganil sem se, kot bi me kdo zbodel v spodnjo stran. Le kakšna bo! Obrnil sem se tako, da sem videl vrata, če bi kdo vstopil. In vrata so se res odprla.

V sobo je vstopila visoka, mlada ženska, nekako istih let kot jaz. Prišla je neko cvrtje na krožniku in postavila na mizo. Šla je s ponosnim korakom proti mizi in se komaj mimogrede ozrla po meni. Jaz jo spremljam z očmi od vrat do mize in si mislim:

„Prokleta baba! Lepa si; kot srna hodiš. Ugajaš mi, čeprav si malo ponosna. Pa te bomo že pokorili. — Čakaj, ko prideš v moje roke.“ Pozabil sem na vse drugo. Stoji ona tako, ne da bi mi dala roko, ali pa me vsaj pogledala. Tudi zardela ni. „Ti si že imela moškega pri sebi,“ in nenadoma mi postane vroče.

»Treza noče iti v sobo,« reče jasno in se ozre po meni in se nasmehne.

¹ Bel kruh, v obliki obroča.

Tako torej. To ni Treza, nego njena sestra Kati, ki sem slišal o njej, da ima moža v Ameriki, kjer ne živi baš lepo. Ona se torej smehlja meni — malce zaničljivo —, ali ni bilo tako, Kata?»

Ozrl se je po svoji ženi, ki je bila drugam obrnjena.

»To je bila namreč ona.«

Tudi drugi smo zapičili pogled v njo. Pa se ni ganila. Samo rahel, res zaničljiv nasmeh ji je igral na ustnih, dokler ni zdolgočaseno vzdihnila. — Nekoliko ga je to vznemirilo, a že naslednji hip je pohitel kot bi hotel čimprej končati to zgodbo.

»Tako sem nekoč videl iti v gozdu srno,« je pripovedoval in gledal ženo. »Njene roke so bile bele, okrogle in gladke, ne kot jih imajo naša dekleta. Spet me je obšla neka strast, da bi poljuboval prstke na teh rokah. Ležal bi ji v naročju in ji pripovedoval, pa čeprav same lepe laži. A ona se mi je zdela, da noče take navadne ljubezni. — Vi se smejete, gospoda moja, ker mislite, da to pri nas kmetih ni mogoče. Seve, če dobite kakšno zakotaljeno, povprečno žensko — to pustite delati in se komaj ponoči poigrate z njo. Kajpak, to je povsem kmečko. A zdaj se spomnite na zgodbo Marka Baranje, ki je vse veliko posestvo petdeset oralov in hišo v dveh letih zaradi ene babe zapravil. In to je resnica. — In ta je bila ena takih, ki bi znala zapeljati človeka, da bi neumnosti počel. — Toda, kakor je prišla, tako je odhajala. Moje oči so ji sledile. Pri vratih se bo ozrla, si mislim. Mora se ozreti. — A hudič jo je gnal, ni se okrenila. V meni vse gori. Zgrabim kozarec in ga treščim ob tla in vzklidem:

»A kje je tista vaša nevesta! Sem z njo, da jo vidimo!« Vsi so seveda prestrašeni, planejo po koncu in me gledajo. A jaz hitim v kuhinjo. Pijan sem seveda — in veste — takšna žena je nevarna. Tam najdem Kati. Čaj si dela, da bo pila. Zgrabim jo za roko in jo povlečem k sebi.

»Zakaj si tako odšla?»

»A kaj bi ti rad?»

»Moja žena moraš biti, nikogar drugega ne vzamem.«

»Bedak,« de ona. »Če sem pa poročena.«

»A ljubiti me moraš, razumeš!«

»Bedak.«

Tedaj pa pride ona odnekod izza vrat in obstane pred nama. Pogledal sem ji v obraz. Bil je droben, kot ga imajo otroci; nekaj tožnega je bilo na njem. Oči je imela bolne in trepalnice rdeče. Spustil sem Katino roko in — gospoda moja —, kakor sem bil pijan, sram me je bilo pred njo. Ne vem, ali se je smehljala, kajti pozneje je vedno bil tak nasmeh na njenem obrazu. Čutil sem — to bo moja žena. Nič več nisem bil divji, samo sram me je bilo. Obrnil sem se in šel v sobo, ne, da bi ji rekel kakšno besedico.

Ko so jo potem vabili v sobo, ni hotela priti, temveč se je zaklenila v malo sobo in se ni nikomur odzvala. Mati je tarnala radi tega in bila prepričana, da iz vsega ne bo prav nič.

Odšla sva s starešino, ne da bi jaz sploh dal kakšen odgovor.

A drugega dne sem jim velel sporočiti, da jo vzamem. In tako smo imeli poroko —.

— Kjer si plesal samo s Kato,« je omenil gospodar in ga hotel zadeti. Smehljaj se je in videl sem, da mu nekaj leži v očeh.

»To je res,« je pritrdil, »in je bilo grdo. — A pozneje sem ji bil zvest. — Pa ni dolgo živila. Ob porodu je umrla in mi pustila otroka. A kaj naj jaz počnem z otrokom. Mati pa niso več živeli, da bi ga pazili. Z očetom sva ga nekaj zibala, pa sva se oba kmalu naveličala. Drug drugega sva silila, da bi bil pri otroku. A za pol leta se ojunačim. — Kati je mož umrl v Ameriki. Naposled ni bilo nič čudno, da sem stopil po njo.

Še vedno je bila tista ponosna ženska. A znabiti ni pozabila name kot jaz ne na njo. Prišla je k nam. Otrok pa ni dolgo živel. — Sicer pa saj otroci še lahko pridejo.« je pridjal h koncu. »Kaj praviš ti, Kata?«

Tudi zdaj je bil njen obraz kakor prej, s tisto zaničljivostjo, ki je ves čas ni zapustila. Mislim, da so njene misli uhajale vse drugam kot na njegovo pripovedovanje.

»Človeka vedno nekaj žene,« je pridjal kot bi hotel sebe in še nekoga opravičiti. Šele počasi se umiriš.« Smehljal se je — ne več glasno kot prej, temveč nekam vase. Na oči mu je leglo za spoznanje kot nekaj trpkega, a takoj nato se mu je obraz razvlekel široko in je dejal:

»Kaj pravite vi, gospod Müller? Lepe ženske so hudič.«

*

Letos v jesen sem ga dobil v goricah. Snažil je sode za novo vino in pripravljal stiskalnico in sploh vse za bližnjo bratev. Stal je pri sodu v umazani, z galico in blatom poškrbljeni obleki in držal pipo med zobmi. Bil je razoglav in lasje so mu padali na čelo, da je bilo videti nizko; tudi oči so bile nekam vsakdanje.

Razveselil se me je in me povedel v kočo, kjer sva jedla z zabelo namazan kruh,čila žganje in ostanke starega vina.

»Vse sem prodal. A letošnje bo boljše kot lansko.«

Potem mi je razkazoval svoje bogastvo. Pravili so mi, da zna najbolj gojiti gorice. Kazal mi je grozdje in oči so mu postale spet živahne.

»Poglejte, moje grozdje nič ne gnili. Drugi pa se pritožujejo. — To je treba znati obdelovati. Vse ob svojem času.« Prešel je v neki naravni zanos, ki sem ga videl redko pri kmetih.

»Pravijo,« sem mu priznal pozneje, »da ste v vasi najboljši gospodar.«

»Tako?« se je smehljal, ne da bi odgovoril.

»A ste se nesrečno oženili, pravijo.«

»Tako?« Tudi zdaj se je še smehljal in pipa se mu je zibala med zobmi. Ko je opravil, me je spet povabil v klet.

»Zdaj bova pa malo poskusila, preden greva domov.« Zadnje vino je nalil v vrč in sva sedeč drug drugemu nasprotičila pomalem in se pomenkovala.

»Človek se nekje zmoti,« je dejal že nekoliko vinjen. »Žene te, žene, da blodiš iz ene skrajnosti do druge, dokler se ne zaletiš nekam. Potem se umiriš. — Sicer pa — to je nesmisel. Kaj je treba tarnati. Ljudje ne poslušajo radi tega, kar tebe muči. Smeh pa ljubijo. — Ali se vam ne zdi tako?«

A kadar ga zdaj srečam, me vedno nekam prijateljsko pozdravi.

»Kako je, Zdenkov?«

»Hvala Bogu, da je tako.«

A istočasno pripoveduje o njegovi ženi in o Müllerju. Poleti je ona celo nekam hodila na romanje, kjer je bila ves čas v njegovi družbi; in še druge stvari pravijo.

PISATELJ MILAN PUGELJ

MILENA MOHORIČEVA

Milanu Puglju so 9. oktobra odkrili spominsko ploščo na rojstni hiši v Novem mestu.

Tisočeri in tisočeri pota gredo v silnih ovinkih mimo ciljev, kakor bi jih zanašala peklenska sapa. Vseh mladost je prava...

(Mimo ciljev.)

Namen teh vrstic ni bil podati celotno literarno-estetsko in biografsko izčrpno podobo pisatelja in človeka Milana Puglja, marveč poizkus, razbrati iz njegovega dela samega bistvene poteze njegove človeške osebnosti, označiti v konturah njegov duhovni lik, kakor ga razodeva njegovo pripovedništvo.

Zdi se, da morda ne bi bilo lahko najti med našimi pripovedniki človeka, v katerem bi vsa beda, tegoba in morija našega življenja bila izrazitejša, kakor je v tvornosti Milana Puglja. Svet, v katerem je rastel ta gotovo nadarjeni pripovednik, je bil tak, da mu ni mogel nuditi vsega, kar bi bil potreboval za svoj razvoj, ni mu nudil tega, kar bi bil nujno moral prejeti od njega v izpopolnitev svojih lastnih nagnenj in sposobnosti. Kljub vsemu, da ni šel do konca, kljub temu, da je odločno res, da je Milan Pugelj obstal sredi svoje poti, je vendarle vse njegovo pripovedništvo odraz tega našega utrujajočega življenja. Tako je Pugljev svet ostal svet malomeščana, ki pa je bil močnejši od svojega obiskovalca in ga je utesnil med svoje meje, dušil ga je toliko časa, da je ostal kramrljavec daleč za tvorcem in umetnikom.

Če si ogledamo snov, material iz katerega je črpal in ki ga je uporabljal, nas vodi Pugelj v svojem delu od kmeta do grajskih, od župnika in kaplana do organista, od delovnega človeka do komedijantov in malih ter srednjih uradnikov do literatov profesorjev. Prostor, v katerem se ti ljudje gibljejo, je naša prekrasna pokrajina, je kmetiški in uradniški dom, grajski vrt — grad sam — gostilna, ki je neobhodna kuliserija za naše Falstaffe in njih žalostne tovariše požeruhe in kvantače, in končno, bolniška soba, v kateri se nagiba smrt nad odrasle in otroke.

To je ilovica iz katere bi bilo možno ustvarjati. Površnemu opazovalcu in romantičnemu zanešenjaku, ki išče velikanskih pretresljajev in tragičnih peripetij, ki išče silnih junaštev in dragocenih olimpijskih osebnosti, da se opaja ob njih, bo to pač brezpomemben material. Poznavalec življenja in odkrit umetnik, ki v življenju in svojem delu ne bo iskal omame, ki bi preglušila kričečo bedo naših dni, bo vedel, da je iz teh tal možno izkopati, prikazati in oblikovati vso zagonetnost bitja, če se jim bliža oblikovalec, ki mu je bilo dano zrasti nad vso to zemljo, spoznati pravo resničnost zadnjega, najmanjšega drobca svoje notranjosti in preko nje pregledati vso dolgo vrsto tujih življenj.

Značilno za Puglja je, da je njegovo posebno nagnenje veljalo takim dogodkom in takim nastrojem, ki so nekoliko dionizični, v katerih trepeče odsev strahotnega, v katerih šuste stvari, ki so »med nebom in zemljo« in ki dajejo čisto svojevrsten ton, svojevrstno drgetanje, nemir in trepet, ki pa, kar je treba posebno poudariti, zahtevajo svojevrstno obdelavo. Tukaj je najbrže iskati prvega in glavnega preloma pisateljske poti Milana Puglja. Ni prepoznal svojih lastnih stremljenj, ni jih spravil

v sklad s svojim slogom, niti se ni poglobil v kakovost svojih posebnih teženj in sposobnosti, da bi bil spoznal, da mu realistična tehnika ni mogla nuditi zadovoljivega orodja, da bi bil uvidel, da se mora boriti za svoj izraz celo z znanjem, ki je plavalo tedaj nekako po zraku. Da je Pugljeva nadarjenost bila odločno v tej smeri, dokazuje morda najboljša njegova novela »Hlapec« (Mali ljudje, 1911) in »Na gradu« (istotam) ter »Hude noči« (Črni panter, 1920), »Rdeči hudiček«. Njegov Klek je sijajen, videti je, da se mu je oblikovanje teh sanj kar samo po sebi vlivalo v pero, tudi vinske fantazije o gospodu Alkoholu so tako čudovito plastične, da človeka presenečajo pravtako izrodki slabe vesti, prividi starega Jozre in hudiča in Jerine duše. Prav tako se temu transu nagiblje tudi »Ura z angeli«. Posebnost te zbirke je izbor romantičnih motivov, nenavadnih, strahotnih, obdelanih s čisto realističnimi sredstvi; to je: Pugelj ustvarja iz miljeja, njegove figure rasto z zunanjimi dogodki, od oboda proti sredini, kar pa ravno za njegovo vsebino ni pravo. Ta stilna nenotnost, preko katere pa Pugelj resnično ni prišel nikdar, ki je ni nikdar premagal, ker se je mlačnost okolice, ta nalezljiva bolezen, naselila vanj, je temelj vsem poznejšim omahovanjem in prečestokrat tudi polovičarstvu. Puglju pisatelju je odločno manjkalo notranje discipline, ki je prvi pregogoj stvarjalcu, ki mu nudi tudi čisto jasno in nedvomno spoznanje o sebi in tudi o tem, kaj spada v predal in kaj v tisk. Prešernov zgled bi to dejstvo pač najboljšje in najlepše označil.

Oblika njegovih novel je navadno trodelna. Okvir je pripovedovalen, pripovedovalec Pugelj se umakne v ozadje, včasih pa se poslužuje impresijonističnega pripovedovanja v prvi osebi (Icherzählung). — Vse Pugljeve vrline in slabosti so končno izražene in jasno prikazane v njegovem jeziku. Soglasno s svojo tehniko pisanja, ki je pazno opazovala vse dogodke, je Pugljevo uho neutrudno prisluškovalo ljudski govorici in v tem vinu zajelo mnogo krepkih in v mestu nenavadnih rečenic. Kdor bo skušal kdaj ocenjevati Pugljevo delo, se bo moral ustaviti ob njegovi rečenici. Z veliko vnemo je študiral, njegov jezik je krepak, kmetiško trden, realen. Da bi nam bil vse povedal, kar mu je bilo povedati, bi bila nemara prenačljena trditev. Njegov jezik je resnično sočen in jedrnat, vendar je tudi tu popustila Pugljeva energija: v jezik se mu je z druge strani vtihotapilo nekaj germanizmov, ki marsikaj pokvarijo (tako brezosebna raba, raba dvojnega glagola i. dr.).

Sijajni pa so Pugljevi opisi narave. V slikanju nature je mojster — par potez in pričarana je pokrajina in njena pesem z njo. Natura je bila njegovo najintimnejše doživetje, ki se je pogrezalo prav v najglobljo notranjost tega razdvojenega in od življenja ob kraju ceste pozabljenega popotnika. Bila je edina, ki jo je Pugelj umetniško in človeško do konca doumel in spoznal.

... In vse je bilo zavito v belo tišino, ki je ni mogel zmotiti ne voz, ne konj, ne glas človeka, ki se je oglasil na cesti. Z golih vej so se prožile rahle krpe snega in padale na tla tiho in brez glasu, kakor perje belih ptičev. Čopasti škrjančki so prileteli s polj, tekali ob hišah in po potih in z drobnimi in preplašenimi očmi izpraševali: Kaj bo zdaj? Kako homo živeli, bratci! (Mimo ciljev 1914.) — Lepa, nad vse lepa slika so »Vrane«, povest o beli vrani (Mali ljudje).

Druga Pugljeva odlika je slikanje miljeja. Ne gradi iz žarišča, marveč niza dogodke, zunanjo linijo dokaj jasno izvaja, s par potezami ume pla-

stično prikazovati. Odlika Pugljeva je krepak izraz, njegove novele so zbirka rečenic, ki ga pri podajanju miljeja dobro podpirajo. Kdor opisuje gostilniško življenje, napiše nekako kroniko našega, vsaj polpreteklega, življenja, saj je to bila do nedavna skoro edina možnost družabnega življenja, gostilna je edini kraj, kjer slovenski človek razpreda svoje misli. Pugelj ga je dobro poznal, zato ga je jasno prikazal, dotaknil se je v njej tudi onega našega posebnega junačenja, ki je prav gotovo, če je pristno in naturno, tudi široko, veselo in prosojno, Pugelj se je dotaknil problema našega Falstaffa in ga skiciral. (*Spiritus familiaris*, Ura z angeli.)

Razmerje posameznika do okolice, do skupnosti, do družbe, je Pugelj prikazal, kakršno je v naših utesnjenih, malomeščanskih razmerah, resnično. Pri nas je odnos posameznika do svojega kolektiva zelo, zelo primitiven, reven. Vse življenje našega človeka je še egocentrično, usmerjeno je k sebi in k svojim tisočerm malenkostim, usmerjeno je popolnoma v lastno osebnico; skupnost je le sredstvo za doseg tisočih malih, drobnih udobnosti in dobrot, in pa pozorišče, kuliserija in občinstvo obenem, pred katerim nastopa ta igravec. Lepa študija v to smer je »Osat« (Mali ljudje), prvi trenutki tega aspiranta, ki je odpuščen iz službe, so psihološko fino študirani. Prikazal je službene tovariše, ki ga ne pozdravijo in ne odzdravljajo, krčmarico, ki je kratkih besedi, dekle, ki izprašuje po uniformi in končno očeta, ki je sina vesel, ker mu čast dela, in pravi: služba je služba. Človek v naši družbi sam zase, in najsi bo človeško še tako visoko nad okolico, ne pomenja ničesar, pomeni le pozicija, le svetinjica in številka, ki jo nosi pod vratom. Zgodba o tem malem človeku, ki se vrže pod vlak, sicer ni do konca izvedena s psihološko prepričevalnostjo, je pa dokaz, da bi bil mogel Pugelj tudi v tej smeri marsikaj pokazati in odkriti, če bi ga ne bil tudi boj za obstanek pritiskal ob tla, da si ni priboril zadnjih resnic in ni mogel podati zadnjih psiholoških globin.

Bolj kot vse ostalo, pa je morda ključ do Pugljeve osebnosti njegova erotika; brez omembe tega čudnega poglavja bi bila njegova silhueta nepopolna, je pa to tudi ono polje človeškega doživetja, kjer se je Pugljeva osebnost prelomila v temelju.

... Jaz pa sem se domislil davnih časov, povečini tistega, kar bi bil rad imel, a nisem nikoli dosegel in menda nikoli ne bom, kar pa je nemara baš zaradi tega tako lepo in očarljivo in nebeško, da mi manjka besed, da nimam izrazov, ki bi se jih lahko poslužil za dostojno in vredno opisovanje. — Nekako soroden temu tonu je tudi ton vseh njegovih estetičnih motivov. Vsi nosijo v sebi pečat resignacije in neutešenosti, ki pa nikakor ni nujna posledica kake demonične moči nad lastno usodo, ampak ji je ozadje neko moreče občutje, ki pravzaprav nima utemeljitve. In vendar je to ena poglavitnih potez in oznak Pugljevega človeškega in pisateljskega karakterja, izhodišča, morda, za vso njegovo zdvojenost in neskladnost je iskati v njegovi erotiki. A to ni požar, ni demoničen ogenj velike, vse prodirajoče, dionizične strasti, ni asketični, mirni, očiščujoči plamen apoliničnega erosa. Njegova erotika je bolna skoro vse-skozi, nje poglavitna poteza je neizpolnjenost, bolno koprnjenje, ki mu je stranpot kaj blizu. Stranpot perversnosti po eni, banalnosti po drugi strani. Črtica »Helena«, »Na gradu« in ne le ta, bi nudila psihoanalitiku zanimiv študij. Sicer »Helena« prav gotovo ni osamljena v literarni tvorbi

onih dni, in so abnormalitete prav na tem področju nudile marsikakemu pisatelju prej in slej snov — vendar prav ta novela v zvezi s Pugljem zadobi svoj pomen, ker prav gotovo osvetljuje in nudi razlago poglavju, ki bi ga bilo sicer težko razlagati. — Dasi je naturalist že napisal marsikaj, vendarle so Pugljevega peresa nevredna takale stranpota. ... Gledal jih je, posebno njihove prsi, vratove, boke in gležnje ... Takoj nato je pogledala v čaj in se popravila na stolu tako, da se je zazibalo in preganilo v sladki udobnosti celo telo: najprej rame, potem prsi, za njimi trebuh in nazadnje boki in kolena. — To je skoro neodpušljiva laksnost, ki si jo slehrni dan dovoljuje kak komponist banalnih popularnih šlagerjev, ki bi si je pa resen pisatelj ne smel dovoliti. Pugelj je v takih slučajih odločno zdrknil z nivoja — in prav gotovo je v nepodpornosti njegovih trenutkov iskati njegove največje slabosti. Pugelj se je svojih slabosti vsaj temno zavedal, da bi jih premagal, zato je bil pre-slaboten — nikogar ni bilo, ki bi ga podprl, če je omahoval — in bil preveč strt.

Ta njegova zavest pa je skoro tragična — človek ima utis, da je kakor bolnik, ki se svojih blodenj točno zaveda, a jih premagati ne more, ker je preveč bolan. ... O, videl sem, kako se je raztresla moja notranja sila, kako se je razredčila, kakor bi kdo razvlekel zgoščeno in močno tkanino: naenkrat vse ohlapno, ni napetosti, ni umetniške resnobe. Duh je raztepen kakor premagana vojska. Tam drhti misel, tam zopet, tam zopet, a moč nevažnih je enaka moči važnih. Koncentriranje je nemogoče. Zastonj se trudiš, ko sediš v kotu, tiščiš roke na senca in buljiš predse v kot. — (Labud poje.) ali: ... Koliko nas je, a ležimo v tem življenju. Ležimo pod stopnjicami, a nad nami gredo časi, ki smo jih samo slutili, samo videli v sanjah, časi, ki jih žive drugi ljudje in ki jih mi ne učakamo nikoli. — Kolikim je usojeno, da bodo umrli brez tega, za kar so se vse življenje trudili. Tisočeri in tisočeri pota gredo v silnih ovinkih mimo ciljev, kakor bi jih zanašala peklenska sapa. Vseh mladost je prava, ali sredina življenja je pri stoterih in stoterih blodnja. Starost pa se obrača v zemljo, brez poleta išče po njej in riže vanjo kakor ranjena zver, potikajoča se po pusti goščavi, stikajoča za tihim kotičkom, kjer ji bo mogoče v miru poginiti.

Naj bo kakorkoli, najsi je Pugelj tudi često opisoval svoje ljudi, kakor da bi nam predstavljal njihova dejanja, najsi je ostal tu, krenil drugje v stran — on je vendarle ujel s svojim peresom sliko našega malega življenja. Vprašanje, ki ga moramo rešiti mi, je: ali je Pugljev izrek: Vseh mladost je prava — resničen? Ali ni njegova zgodba pravzaprav slična zgodbam Murnov, Kettejev, Kosovelov, ki so umrli, poginili pre-zgodaj, strti na telesu. Ali ni zdravje, telesno in duhovno, danes skoro nedostopno množicam ljudi? Ali ni morda bolezen, ki ne ubija telesno, marveč se tiho, neslišno in neopazno naseli in vgnezditi človeku v dušo, še težja od one, telesne? In, ali niso vzroki ki jo rode, mnogo težji, neprimerno težje premagljivi? Kje je kdo na svetu, ki bi ne bil plod okolice, ki je od najbolj rane mladosti diktatorsko, brezobzirno klesala njegovo podobo? Vprašanje, ki si ga moramo jasno zastaviti ob spominu na vso dolgo vrsto slovenskih pisateljev, znanstvenikov, slikarjev, kiparjev in politikov Pugljev — kje je vzrok tej mori, ki tlači talentirane, dobre in poštene ljudi in jih končno okrne na telesu in duši, kje je temu vzrok, da prodirajo v tej družbi le izredno odporni in brezobzirni ljudje, kje

je temu vzrok, da jo vodijo najboljši kalkulanti, največji hinavci in podrepaniki, največji bedaki in zlobneži. Nekaj je gnilega v tej državi Danski — kje so roke, da nam odstranijo to gnilobo? Resnica je ta, da ljudje, ki bi morali pomagati pri tej radikalni operaciji, vihajo nos ob problemu Pugelj in deklamirajo o močnih osebnostih, ki ovire premagajo in vedno pridejo do cilja. Kdo je preštel tisoče, ki so poginili dan za dnem sami, nebojglijeni, sredi ceste.

Milanu Puglju, ki je stal in obstal sredi tega bednega življenja, ki ga je upodobil v svarilo in spomin, ki se je boril in se ni mogel preboriti, bo vse dotlej, da bo živela slovenska proza, ohranjeno v zgodovini našega slovstva, našega pripovedništva in v zgodovini našega življenja trajen in lep spomin.

SISTEM DOKTORJA KATRANA IN PROFESORJA PERESA

EDGAR ALLAN POE

E. A. Poe, * 1809. v Virginiji (USA), † 1849. v Baltimoreu, je zaslovel s svojo poezijo in s svojimi grozotnimi, fantastičnimi in grotesknimi zgodbami. Mnogi znameniti pisatelji so bili njegovi strastni privrženec in učenci. Ameriška kritika ga je spočetka odklanjala in mu je šele Evropa odkazala mesto, ki mu gre. Pričujoča zgodba je primer njegove duhovite groteske, v kateri zveni sredi grozotnega okoliša blaznice avtorjev diabolčni hihot. (V. B.)

Ko sem obiskal jeseni l. 18... province na skrajnem jugu Francije, me je peljala pot tudi mimo nekaj milj oddaljenega zdravilišča, nekakšne posebne blaznice, o kateri so mi v Parizu veliko pripovedovali moji prijatelji zdravniki. Ker nisem bil še nikdar obiskal podobnega zatočišča, se mi je zdelo, da je priložnost preugodna, da bi jo zanemaril; zato sem predlagal svojemu sopotniku (gentlemanu, ki sem ga bil po naključju spoznal nekaj dni popreje), da bi krenila za kako urico s svoje poti in si ogledala ustanovo. Toda on je odklonil, češ, da se mu prvič preveč mudi, drugič pa me je tudi opozoril, kakšno grozo da vzbuja v splošnem pogled na blazneža. Vendar me je pa prosil, naj ne žrtvujem težnji, da bi bil do njega obziren, zadoščenja svoji radoznalosti, in je dejal, da hoče jahati le polagoma dalje, tako da bi ga mogel še isti ali pa vsaj naslednji dan dohiteti. Ko se je poslovil, mi je prišlo na misel, da bom imel nemara kakšne sitnosti glede dostopa v omenjeni sanatorij, pa sem mu to svojo bojazen zaupal. Odvrnil mi je, da bi v resnici utegnile nastati kakšne težave, če ne poznam niti osebno g. direktorja Maillarda, niti nimam nikakega priporočilnega pisma; zakaj pravila takih specialnih ustanov za blazneže da so veliko strožja od onih v javnih zdraviliščih. Kar se njega tiče, je dodal, se je bil pred leti seznanil z Maillardom in mi zato lahko stori vsaj to uslugo, da me spremi do vrat in me predstavi; toda odpor, ki mu ga vzbuja blaznost, mu ne dovoljuje, da bi stopil v poslopje.

Zahvalil sem se mu. Krenila sva z glavne poti in prišla na s travo poraslo križpotje, od koder naju je peljala steza v kake pol ure oddaljen gozd, ki je zakrival vzhodje hriba, in se tu malone izgubila. Ko sva

jezdila tako kaki dve milji po vlažnem gozdu, sva nenadoma zagledala pred seboj zdravilišče. Bil je to fantastičen grad, zelo razpal, in, sodeč po njegovem prastarem videzu in njegovi razdejanosti, komaj še sposoben, da bi kdo v njem prebival. Pogled nanj me je navdal z resnično grozo; zaustavil sem konja in malo da me ni obšla želja, da bi okrenil vajeti. Toda sram me je bilo te slabosti in tako sem nadaljeval pot.

Ko smo zavili proti glavnemu vhodu, sem opazil, da so bila vrata napol odprta, in za njimi sem videl moža, ki je gledal skoznje. Trenotek nato se nam je človek približal, pristopil k mojemu spremljevalcu in ga ogovoril po njegovem imenu, pristrčno mu stisnil roko in ga prosil, da bi razjahal. To je bil sam Maillard, resničen gentleman iz stare šole: lepega obličja, plemenite pojave, izbranih manir in nekakšne dostojanstvenosti, resnobe in avtoritativnosti, ki je bila kakor ustvarjena, da vzbudi živ vtis.

Moj prijatelj me je predstavil in izrazil mojo željo, da bi obiskal ustanovo; ko mu je g. Maillard obljubil, da mi bo posvetil vso svojo pozornost, se je poslovil od naju in od tedaj ga nisem več videl.

Ko je odjezdil, me je direktor vpeljal v majhno, izredno skrbno opremljeno govorilnico, v kateri so bili poleg drugih znakov profinjenega okusa cela kopica knjig, risbe, vaze s cveticami in glasbeni instrumenti. Prijazen ogenjček je veselo plapolal v kaminu. Pri klavirju je sedela mlada in zelo lepa dama in pela Bellinijevo ario; ob mojem prihodu je nehala igrati in me sprejela z ljubko vljudnostjo. Govorila je s pritajenim glasom in v vsem njenem vedenju je bilo nekaj potlačenega. Zdelo se mi je, da vidim celo sledove žalosti v vsem njenem obrazu, čigar bledota je imela, vsaj zame, v sebi nekaj prijetnega. Sicer je bila v polni žalni obleki in je vzbujala v mojem srcu čustvo, pomešano s spoštovanjem, zanimanjem in občudovanjem.

V Parizu so mi pripovedovali, da je bila Maillardova ustanova organizirana po načinu, ki ga navadno imenujemo *sistem miline*; da so se pri njem izogibali sleherni kazni; da so celo samo zelo poredkoma posluževali zapora; da so bolniki, skrivaj nadzorovani, uživali na videz veliko svobodo in smeli večinoma krožiti po poslopju in vrtovih kakor osebe, ki so pri zdravi pameti.

Imajoč vse te podrobnosti dobro v spominu, sem zelo pazil na vse, kar sem moral govoriti spričo mlade dame; zakaj nič mi ni zagotavljalo, da je bila pri polni zavesti; in resnično, — v njenih očeh je bil nekakšen nemiren blesk, ki me je skoraj navajal k mnenju, da ni bila. Omejil sem torej svoje pripombe na splošne stvari ali na take, o katerih sem smatral, da ne morejo biti blazni ženski nevšečne ali da bi jo celo lahko vznemirjale. Na vse, kar sem rekel, mi je odgovarjala popolnoma razsodno; in celo njene osebne pripombe so pričale o kar najbolj zdravem razumu. Toda dolgi študij fiziologije blaznosti me je bil naučil, da nisem zaupal niti takim dokazom duševnega zdravlja; med vsem pogovorom sem torej nadaljeval s previdnostjo, ki sem jo bil uporabil spočetkoma.

V tem trenutku je prinesel zelo eleganten služabnik v livreji taso s sadjem, vinom in drugimi osvežili, po katerih sem segel prav rade volje; kmalu nato je dama zapustila govorilnico. Ko je odšla, sem vprašujoče pogledal svojega gostitelja.

»Ne, — je dejal, — oh! ne... to je oseba iz moje rodbine..., moja nečakinja, popolna dama sicer.«

— Prosim vas tisočkrat oproščenja zaradi svojega sumničenja — sem mu odvrnil, — toda vi me boste vedeli sami najboljše opravičiti. Odlična uprava vaše ustanove je dobro znana v Parizu in mislim sem, da bi bilo mogoče po vsem tem ... saj razumete ...

— Da, da! Nikar ne govorite več o tem, — ali: bolje bi bilo, da bi se vam jaz zahvalil za zelo hvalevredno razsodnost, ki ste jo bili pokazali. Zelo redko opazimo pri mladih ljudeh tolikšno previdnost in več ko enkrat so se pripetili obžalovanja vredni slučajji zaradi nepremišljenosti naših obiskovalcev. Ko smo izvajali moj prvi sistem in so se smeli bolniki še po svoji volji sprehajati povsod, so jih pahnili nepremišljeni ljudje, ki smo jih bili povabili, da si ogledajo našo ustanovo, v nevarne krize. Zato sem bil prisiljen, da vpeljem strog sistem ekskluzivnosti, in od tedaj ni dobil nihče dostopa k nam, razen da smo lahko računali z njegovo diskrepcijo.

— Ko ste izvajali svoj prvi sistem? sem mu rekel, ponavljajoč njegove lastne besede, — ali naj razumem s tem, da ne izvajate več *sistema miline*, o katerem sem bil toliko slišal?

— Nekaj tednov bo od tega, — je odvrnil, — ko smo se odločili, da ga za zmerom opustimo.

— Zares! Presenečate me.

— Spoznali smo za absolutno potrebno, — je dejal z vzdihljajem, — da se vrnemo k starim zmotam. Sistem miline je bil neprestana strahovita nevarnost in njegove prednosti so bile kupljene za previsoko ceno. Mislim, gospod, da, če je bil nekje storjen iskren poizkus, je bil storjen vprav v tem poslopju. Storili smo vse, kar bi nam po pameti narekovala človečnost. Žal mi je, da nas niste obiskali v prejšnji dobi. Lahko bi bili sami presodili to vprašanje. Toda predpostavljam, da ste podučeni v vsem, kar se tiče zdravljenja z *milino* v vseh njegovih podrobnostih.

— Nikakor ne popolnoma. To, kar vem, sem prejel iz tretje ali četrte roke.

— Definiral bom torej sistem s splošnimi oznakami: sistem, po katerem smo bolnika *negovali*, sistem *laisser faire*-ja. Nasprotovali nismo nobeni fantaziji, ki je stopila bolniku v možgane. Nasprotno, ne samo, da smo ga pustili v njej, marveč smo ga k njej celo vzpodbujali; in tako smo mogli izvršiti veliko število radikalnih ozdravljenj. Ni ga razmišljanja, ki bi se tako čvrsto dojmilo oslabelega razuma blazneža, kakor *dedukcija do absurdnosti*. Imeli smo ljudi, ki so mislili n. pr., da so piščeta. V tem primeru je obstajalo zdravljenje v tem, da smo vzeli slučaj kot pozitivno dejstvo, — da smo dolžili bolnika neumnosti, ker ni zadostno spoznal svoje stanje kot pozitivno dejstvo, — in od tedaj smo mu odtrgovali skozi teden dni sleherno hrano razen one, ki pritiče pravemu piščancu. Po tej metodi je zadostovalo nekaj zrnja in prosa, da so se godili čudeži.

— Toda ali je bil ta način vaše prilagoditve bolnikovi monomaniji vse?

— Nikakor! Veliko vero smo imeli tudi v preproste zabave, kot so glasba, ples, telovadne vaje v splošnem, karte, gotove vrste knjig, itd., itd. Delali smo se, kot da občujemo z vsakim posameznikom iz navadnega naravnega čustva in beseda *blaznost* ni bila nikoli izgovorjena. Točka velike važnosti je bila tudi, da smo vsakemu blaznežu stavili nalogo, da nadzoruje dejanja vseh ostalih. Pokazati zaupanje v inteligenco ali diskrepcijo

blazneža je toliko, kot si ga pridobiti z dušo in telesom. S tem sredstvom smo se lahko iznebili cele vrste zelo dragih paznikov.

— In vi niste poznali nobene vrste kazni?

— Nobene.

— In vi niste nikoli zapirali svojih bolnikov?

— Zelo redko. Od časa do časa, ko se je stopnjevala bolezen kakšnega individua do krize ali se sprevrgla naenkrat v besnost, smo ga prenesli v skrivno celico, boječ se, da bi nered v njegovi duševnosti ne okužil ostalih, in čuvali smo ga tako do trenutka, ko smo ga lahko poslali nazaj k njegovim sorodnikom ali prijateljem; — zakaj mi nismo imeli nobenega opravka z besnimi norci. Navadno so ga potem prepeljali v kako javno blaznico.

— In sedaj ste vse to izpremenili; in vi mislite, da ste tako najboljše storili?

— Odločno, dà. Sistem je imel svoje neprijetnosti in celo nevarnosti. Sedaj so ga, Bogu bodi hvala! zavrgli v vseh zdraviliških Francije.

— Zelo sem presenečen nad vsem tem, kar ste mi povedali, — sem dejal; — zakaj smatral sem za gotovo, da ni sedaj po vsej širni deželi druge metode zdravljenja blaznosti, ki bi bila trenutno v rabi.

— Mladi ste še, prijatelj, — je odgovoril moj gostitelj, — toda prišel bo čas, ko se boste naučili soditi po lastni pameti o vsem, kar se godi po svetu, ne da bi se ozirali na ščebljanje drugih. Ne verjemite ničesar, kar slišite pripovedovati, in verjemite samo polovico od onega, kar vidite. Torej, kar se tiče naših zdravilišč, je jasno, da vas je bil kak ignorant potegnil. Po večerji, ko se boste zadostno odpočili od naporov potovanja, bom srečen, da vas bom mogel peljati po poslopju in vam pokazati sistem, ki je po mojem in po mnenju vseh, ki so videli njegove rezultate, neprimerno učinkovitejši od vseh, ki so si jih bili doslej izmislili.

— Ali je to vaš lastni sistem? — sem vprašal; — sistem vaše iznajdbe?

— Ponosen sem, — je odvrnil, — da lahko priznam, da je vprav moj, vsaj do neke gotove mere.

Tako sem govoril z g. Maillardom uro ali dve in medtem mi je bil razkazal vrt in nasade ustanove.

— Ne morem vam, — je dejal — takoj neposredno pokazati svojih bolnikov. Za občutljivega duha je v te vrste razkazovanjih zmerom nekaj bolj ali manj odbijajočega in ne bi vam hotel pokvariti teka za večerjo. Zakaj obedovali bomo skupno. Lahko vam postrežem s telečjo pečenko *à la Sainte Menegould*¹, s karfiolami *à la sauce veloutée*¹; po tem s kozarčkom starega dominikanca; tedaj bodo vaši živci zadostno utrjeni.

Ob šestih so nam naznanili večerjo in moj gostitelj me je povedel v prostrano jedilnico, kjer je bila zbrana velika družba, v celoti kakih petindvajset ali trideset oseb. Po vsej priliki so bili to ljudje iz dobre družbe, nedvomno visoke omike, čeprav so bila njihova oblačila, vsaj kot se je meni zdelo, nekam ekstravagantno bogata in so nekam preveč spominjala na razkošno profinjenost starega dvora. Opazil sem tudi, da sta bili najmanj dve tretjini gostov dame in da nekatere med njimi nikakor niso bile oblečene po modi, ki jo smatra Pariz za dobri ukus dneva.

¹ E. A. Poe imenuje, kot ljubijo Angleži in Amerikanci, jedila s francoskimi imeni; prvi jedi bi se dejalo po naše: telečja pečenko *à la sveta Menegolda*; drugi karfirole *à la zastrta omaka*.

Več gospa n. pr., ki jim ni bilo manj kot sedemdeset let, je bilo okrašenih s preobilico draguljev, prstanov, zapestnic in uhanov in kazalo svoje grudi in svoje roke v pretirani goloti. Videl sem tudi, da je bilo zelo malo oblek dobro prikrojenih ali vsaj da je bila večina teh slabo prilagojena osebam, ki so jih nosile. Ko sem se razgledal okrog sebe, sem odkril tudi zanimivo mlado dekle, kateri me je bil g. Maillard predstavil v mali govorilnici; toda moje začudenje je bilo veliko, ko sem jo videl nališpano s široko košarasto obleko, s čevlji z visokimi petami in z umazano čepico iz brüselških čipk, ki je bila zanj dokaj prevelika, tako, da je dajala njenemu obličju smešen videz majhnosti. Ko sem jo bil prvič zagledal, je bila oblečena v temno žalno obleko, ki ji je čudovito pristojala. Skratka, v opremi celotne družbe je bilo nekaj zelo svojevrstnega, kar mi je vrnilo prvotno misel o sistemu miline in me navdalo s sumnjo, da me je hotel g. Maillard preslepiti do konca večerje, in sicer iz strahu, da bi ne imel med jedjo neprijetnih občutkov, če bi vedel, da sedim za mizo z nesrečniki; toda spomnil sem se, da so mi v Parizu pripovedovali o provincialcih z juga kot o posebno ekscentričnih ljudeh, ki so nasajeni s celo kopico starih idej; sicer pa so se mi, ko sem spregovoril z nekaterimi somizniki, takoj popolnoma razpršile moje sumnje.

Jedilnica sama, čeprav ji ni manjkalo nekakšnega udobja in primernih dimenzij, ni imela vseh ugodnosti, ki bi jih bilo želeli. Tako so bila tla brez preproge; res je pa, da gredo v Franciji pogostoma mimo nje. Okna so pogrešala zastorjev; če so bile oknice zaprte, so bile trdno podprte z železnimi drogovi, pritrjenimi v diagonali, kakor so navadno zaprta okna v trgovinah. Opazil sem, da je dvorana sama tvorila eno izmed kril gradu in da so okna zavzemala tako tri stranice pravokotnika, vrata pa so bila nameščena sredi četrte. V celoti je bilo deset oken.

Postrežba je bila sijajna. Miza je bila pokrita s ploščatim posodjem, preobloženim z vsakovrstnimi sladkarijami. Bila je prava barbarska razsipnost. Resnično, bilo je dovolj jedi, da bi z njimi lahko zadovoljil Anahime. Nikoli, kar živim, nisem še videl tako pošastnega razkošja, tako ekstravagantne razsipnosti z vsemi dobrotami tega sveta; — malo okusa, res je, v priredbi postrežbe; — in moje oči, vajene mile svetlobe, so bile kruto razžaljene po izdatnem žarenju množice sveč v srebrnih svečnikih, ki so bile posejane po vsej dvorani, kjerkoli je bil le prostorček zanje. Streglo je več zelo marljivih služabnikov in na veliki mizi prav na koncu dvorane je sedelo sedem ali osem oseb z goslimi, flavtami, trombami in z enim bobnom. Ti junaki so me, samo z malimi presledki, med jedjo strahovito utrujali z neskončno raznolikostjo šumov, ki bi naj bili nekakšna glasba in ki so povzročali, tako se je vsaj zdelo, živahno veselje vsem navzočim — seveda izvzemši mene.

Sicer se pa nisem mogel izogniti misli, da je bilo v vsem, kar sem videl, precej bizarnosti; ampak navsezadnje je svet sestavljen iz vseh vrst ljudi, ki imajo zelo različne načine pojmovanja in množico popolnoma običajnih navad. In potem sem tudi toliko potoval, da sem se lahko čutil popolnega privrženca izreka: *nil admirari*; in tako sem mirno sédel na desno stran svojega amfitriona in, obdarjen z izvrstnim tekom, sem izkazoval čast vsem namiznim dobrotam.

V ostalem je tekel pogovor živahno in je bil splošen. Dame so po stari navadi veliko govorile. Kmalu sem opazil, da je bila družba sestav-

ljena skoraj izključno iz samih izobraženih ljudi in sam moj gostitelj je bil prava zakladnica veselih dogodbic. Zdelo se mi je, da kaj rad govori o svojem položaju direktorja zdravilišča; in na moje veliko presenečenje je postala blaznost priljubljeni predmet pogovora vseh gostov.

— Nekoč smo imeli tu možakarja, — je dejal majhen, zavaljan gospod ob moji desnici, — ki je mislil, da je čajnik; in, mimogrede bodi povedano, ali ni značilno, da stopi taka norčava domislica tako pogostoma v možgane blaznežev? Morda ni v vsej Franciji norišnice, ki bi ne mogla nuditi tak človeški čajnik. Naš gospod je bil čajnik angleškega izdelka in je skrbel za to, da se je vsako jutro sam posvetljeval z jelenjo kožo in s španskim belilom.

— In dalje, — je dejal velik človek, prav meni nasproti, — ni dolgo tega, ko smo imeli individuum, ki si je bil vcepil v glavo, da je osel; — kar je bilo, boste rekli, metaforično vzeto popolnoma res. Bil je to zelo utrudljiv bolnik in morali smo si vzeti vso mujo, da ni prešel vseh mej. Precej dolgo ni hotel jesti drugega kot samo osat; toda končno smo ga le ozdravili te ideje in sicer tako, da mu nismo dajali nobene druge hrane. Neprestano je samo bil s petami... tako, glejte... tako...

— Gospod de Kock! Bila bi vam zelo hvaležna, če bi se mogli obrzdati! — ga je prekinila tedaj postarna dama, ki je sedela ob njem. — Bodite tako prijazni in ohranite svoje brcanje zase. Raztrgali ste mojo obleko iz brokata! Ali je zares neobhodno, prosim vas, da ilustrirate neko opazovanje tako materielno? Naš prijatelj, ki je navzoč, vas bo prav tako dobro razumel tudi brez tako nazornega prikazovanja. Na mojo čast, skoraj tako velik osel ste, kakor je o sebi mislil oni ubogi norec. Vaša igra je čisto *prirodna*, tako gotovo, kakor vas vidim.

— Prosim vas tisočkrat oproščenja, 'spodična! — je odvrnil g. de Kock, tako izzvan, — tisočkrat oproščenja! Nisem vas nameraval žaliti. 'spodična Laplace, g. de Kock prosi za čast, da bi smel piti vino z vami.

G. de Kock se je tedaj priklonil, ceremoniozno povesil svojo roko in trčil z gđc. Laplace.

— Dovolite mi, prijatelj moj, — me je ogovoril g. Maillard, — dovolite mi, da vam ponudim košček telečje pečenke *à la Sainte-Menehould*; videli boste, da je izjemno okusna.

Trem močnim služabnikom se je bilo posrečilo položiti na mizo brez vsakršne nezgode ogromno skledo ali boljše ladjo, ki je vsebovala nekaj, kar sem mislil, da je

*Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.*²

Pazljivejše raziskovanje pa me je kmalu podučilo, da je bilo to samo majhno pečeno tele, popolnoma celo, položeno na kolena in z jabolkom med zobmi, kot imajo v Angliji navado pripraviti zajca.

— Ne, hvala lepa, — sem odvrnil; — da povem resnico, nisem baš poseben prijatelj telečje pečenke *à la Sainte*... kako že pravite? ker mi v splošnem ne dene dobro. Prosil bi vas, da mi zamenjate krožnik in mi dovolite poskusiti nekoliko od zajca.

Na mizi je bilo nekaj širokih skled, v katerih so bili, kot se mi je zdelo, navadni divji zajci, prirejeni po francosko, zelo okusna jed, ki vam jo mirno lahko priporočim.

² Strašna, brezoblična, orjaška pošast, ki ji je bila odvzeta luč (oči).

— Pierre! — je zavpil moj gostitelj; — zamenjajte gospodu krožnik in mu dajte košček tega zajca *au chat* (= po mačje).

— Košček tega ... česa? — sem vprašal.

— Košček tega zajca *po mačje*.

— Dobro, zahvaljujem se vam. Po vsem razmišljanju — ni treba. Sam se hočem poslužiti z drobcem gnjati.

— Zares, sem mislil, človek ne ve, kaj bi jedel pri mizi teh provincialcev. Prav tako nočem poskušati njihovega zajca *po mačje*, kot bi ne hotel njihove *mačke po zajčje*.

— Potem, — je dejal nekdo z mrliškim obrazom, ki je sedel na nasprotnem koncu mize, povzemajoč nit pogovora, kjer se je bila pretrgala, — smo imeli med ostalimi bizarnostmi v neki dobi tudi bolnika, ki je trdovratno mislil, da je Kordovanski sir, in, sprehajajoč se povsod z nožem v roki, vabil svoje prijatelje, da bi si odrezali samo za poskusnjo košček njegovega stegna.

— To je bil nedvomno velik norec, — ga je prekinil nekdo drugi; — toda ne dá se primerjati z nekim drugim individuom, ki smo ga vsi poznali razen tega tujega gentlemana. Hočem govoriti o človeku, ki je mislil, da je buteljka šampanjca in ki se je neprestano udeleževal z nekakšnim pan... pan...! in nekakšnim pši... i... i... i...! na ta način...

Tedaj je govornik, vsaj po moje, zelo surovo vtaknil svoj desni palec pod levo lice, ga naglo potegnil nazaj in sicer s šumom, ki je spominjal na pok zamaška, ki bušne kvišku, in potem s spretnim pritiskom jezika ob zobe izustil oster brlzig, ki je trajal nekaj minut, da bi posnemač vretje šampanjca. To vedenje ni bilo, kot sem videl, baš po godu gospodu Maillardu; toda rekel ni nič in besedo je povzel zelo suh in majhen možiček z debelo periko.

— Med drugimi je bil tudi, — je dejal, — bedak, ki je mislil, da je žaba, žival, kateri je bil, mimogrede bodi povedano, prav izdatno podoben. Hotel bi, da bi ga bili videli, gospod, — obrnil se je name, — to bi délo dobro vašemu srcu, če bi ga videli, kako naravno se je ponášal. Gospod, če ta človek ni bil žaba, lahko rečem, da je velika škoda, da ni bil. Njegovo kvakanje je bilo približno táko: O... o... o... ogh! o... o... o... ogh! To je bil nedvomno najlepši zvok na svetu — tak bemol! in ko je položil svoje roke na mizo takole, izpivši kozarček ali dva, in ko je raztegnil svoja usta takole, in ko je začel vrteti svoje oči takole, in ko je potem začel z njimi mežikati z izredno naglico, — takole, vidite, — eh, gospod, lahko vam z vso gotovostjo rečem, da bi bili padli v ekstazo pred genijem tega človeka.

— Nikakor ne dvomim, — sem odvrnil.

— Imeli smo tudi, — je dejal zopet nekdo, — imeli smo tudi Petita Gaillarda, ki se je smatral za ščepec tobaka in ki je bil ves obupan, da se ni mogel vzeti med kazalec in palec.

— In je bil tudi Jules Deshoulières, ki je bil resnično svojevrsten genij in ki je zblaznel na ideji, da je buča. Neprestano je zasledoval kuharja, da bi ga izpremenil v pasteto, čemur se je oni z ogorčenjem uprl. Kar se mene tiče, nikakor ne morem pritrditi, da bi pasteta *à la Deshoulières* ne bila med najokusnejšimi jedmi, zares!

— Presenečate me! — sem dejal in pogledal g. Maillarda z vprašujočimi očmi.

— Ha! ha! — je prišlo iz tega, — he! he! hi! hi! ho! ho! hu! hu! Resnično sijajno! Nikar se ne čudite, prijatelj moj; naš prijatelj je original, šaljivec; ne jemljite dobesedno, kar reče.

— O, toda poznali smo, — je dejal zopet nekdo iz družbe, — tudi Buffona — Legranda, drugo, na svoj način zelo izredno osebnost. Njemu je pokvarila možgane ljubezen in mislil je, da je posestnik dveh glav. Trdil je, da je ena od njiju Ciceronova; o drugi pa je mislil, da je sestavljena, in sicer od višine čela do ust da je Demostenova, od ust pa do kraja brade da je ona lorda Broughama. Prav mogoče je bilo, da se je motil; toda prepričal bi vas bil, da je imel prav; zakaj bil je človek velike zgovernosti. Imel je resnično strast za govorniško umetnost in se ni mogel vzdržati, da bi je ne pokazal. Imel je n. pr. navado, da je takole skočil na mizo, in potem ...

V tem trenutku mu je položil prijatelj, ki je sedel ob njem, roko na ramo in mu zašepetal nekaj besed na uho; oni tam zgoraj je takoj prenehal govoriti in se je zopet spustil na prejšnji prostor.

— In potem, — je dejal njegov prijatelj, oni, ki je šepetal, — je bil tudi Boulard, vrtavka. Imenujem ga vrtavko, ker je bil zares prevzet od blaznosti, svojevrstne morda, toda ne popolnoma brez smisla, da se je bil spremenil v vrtavko. Počili bi bili od smeha, če bi ga bili videli, kako se je vrtel. Neprestano se je sukal na eni sami peti, takole, poglejte...

Tedaj mu je izkazal prijatelj, katerega je bil sam pred nekaj trenutki s šepetanjem na uho prekinil, popolnoma isto uslugo.

— Ampak tedaj, — je zavpila starejša dama z vreščočim glasom, — je bil ta vaš Boulard norec, in celo najmanj zelo bedast norec. Zakaj kdo je še kdaj slišal, saj mi dovolite vprašanje, o nekakšni človeški vtavki? Stvar je absurdna. Gospa Joyeuse je bila dokaj pametnejša osebnost, kakor veste. Tudi ona je imela svoje posebne muhe, toda te muhe ji je navdala navadna pamet in one so povzročale veselje vsem tistim, ki jim je bila dana čast, da so jo poznali. Odkrila je bila namreč po zrelem premišljevanju, da se je bila slučajno izpremenila v mladega petelina; toda kot petelinček se je vedla popolnoma normalno. Mahala je s perotmi, takole, takole, z učinkovitim naporom; in, kar se njenega petja tiče, je bilo preprijetno! Ko... o... o... o... o... ker... ko... o... o... o... o... ! Ko... o... o... o... o... ker... ko... ko... ko... o... o... o... o... !

— Gospa Joyeuse, prosim vas, da se držite v potrebnih mejah! — jo je jezno prekinil naš gostitelj. — Če se nočete vesti spodobno, kot pritiče dami, lahko nemudoma zapustite obed. Na izbiri vam je!

Dama (o kateri sem z največjim začudenjem slišal, da jo imenujejo go Joyeuse, in sicer potem ko je bila sama popisala go Joyeuse) je zardela prav do obrvi in zdelo se je, kot da se čuti globoko ponižana zaradi tega ukora. Povesila je glavo in ni odvrnila niti besedice. Toda druga, mlajša dama je povzela predmet pogovora, ki je bil v teku. To je bila moja lepa deklica iz govorilnice.

— Oh! — je zavpila, — gospa Joyeuse je *bila* blazna! toda veliko pameti je bilo na splošno v mišljenju Evgenije Salsafette. Bila je to zelo lepa mlada dama, z žalostnim in ponižnim izrazom, ki je mislila, da je navadni način oblačenja zelo nedostojen, in ki se je hotela zmerom oblačiti tako, da bi bila *izven* svojih oblačil, mesto da bi zlezla *vanje*.

To je sicer stvar, ki jo je kaj lahko narediti. Ni vam treba storiti drugega, kot to ... in potem še to ... in nato še ..., in naposled ...

— Moj Bog! Gospodična Salsafette! je zavpilo kakih dvanajst glasov hkratu, — kaj delate? — Stojte! — to je dovolj. — Saj vidimo, kako se to lahko naredi! — Dovolj! Dovolj!

In nekaj ljudi je že planilo s svojih stolov, da bi ubranili gospodični Salsafette izenačiti se z medicejsko Venero, ko je bil zaželjeni učinek naenkrat in jako izdatno dosežen z mogočnimi kriki ali prav takim tuljenjem, ki je prihajalo od glavnega dela gradu. Če hočem govoriti resnico, je to vpitje zelo močno pretreslo moje živce; toda kar se pa ostalih gostov tiče, so se mi resnično zasmilili. Nikoli nisem videl še v svojem življenju skupino pametnih ljudi, ki bi bili tako silno prestrašeni. Prebledeli so kakor bi bili sami mrličji; sesedli so se na svojih sedežih, tresli so se in so jecljali od groze, in zdelo se je, da pričakujejo z drhtečim ušesom ponovitve istega rjovenja. Ponovilo se je, zares, glasneje in kakor bi se bližalo, — in nato še tretjič, zelo močno, zelo močno — in naposled še četrtič, toda z očitno upadajočo silo. Pri tem očitnem pomirjenju nevihte je vsa družba prešla v svoje prejšnje razpoloženje in animiranost in zgodnice so se kar najlepše znova začele. Tedaj sem se opogumil in vprašal po vzrokih te motnje.

— Samo malenkost, — je dejal g. Maillard.

— Otopeli smo, kar se tega tiče, in to nas zares prav malo vznemirja. Blazneži začno po določenih presledkih rjoveti v skupini, drug drugega vzpodbujajoč, kot se včasih zgodi po noči pri tolpi psov. Včasih se tudi nameri, da spremlja ta tuleči koncert skupen napor vseh, da bi zbežali; v tem primeru občutimo seveda nekoliko bojazni.

— In koliko jih imate sedaj zaprtih?

— Za sedaj jih imamo samo deset.

— Predvsem žensk, kaj ne?

— O, ne! — Samo moški so, in zagotavljam vas, prav krepki dedci.

— Zares?! Zmerom sem slišal pripovedovati, da pripada večina norcev ljubkemu spolu.

— V splošnem, da; toda ne vedno. Pred časom smo imeli tu približno sedemindvajset bolnikov in na to število je prišlo nič manj kakor osemnajst žensk; toda pred kratkim so se, kakor vidite, stvari precej izpremenile.

— Da ..., so se precej izpremenile, kakor vidite, — ga je prekinil gospod, ki je bil prej strl gospodični Laplace piščali.

— Da ..., so se precej izpremenile, kakor vidite, — je pozvanjala v zboru vsa družba.

— Držite jezike, vsi! Ali čujete?! — je zavpil moj amfitrion v napadu jeze.

Nato je vsa družčina obstala za kako minuto v mrtvaškem molku. Bila je celo dama, ki je ubogala g. Maillarda dobesedno, t. j., iztegnila je jezik, in sicer izjemno dolg jezik, ga prijala z obema rokama in ga držala tako z dokajšnjo požrtvovalnostjo prav do konca pojedine.

— In ta dama, — sem dejal g. Maillardu in se sklonil k njemu, govoreč s pritajenim glasom, — ta sijajna dama, ki je pravkar govorila in nam zapela svoj kokeriko, ta je, predvidevam, nenevarna, popolnoma nenevarna, mar ne?

— Nenevarna! — je vzkliknil s pristnim presenečenjem; — kako? kaj mislite s tem?

— Ona je samo lahko prizadeta? — sem dejal in se dotaknil čela.
— Sodim, da ni posebno, nevarno bolna, kajne?

— Moj bog! Kaj si domišljate? Ta dama, moja stara in posebno dobra prijateljica, gospa Joyeuse, ima pamet prav tako zdravo kakor jaz sam. Ima svoje majhne ekscentričnosti, nedvomno; toda, saj veste, da so vse stare ženske, vse zelo stare ženske bolj ali manj ekscentrične!

— Nedvomno, — sem dejal, — nedvomno!

— In ostali gospodje in dame, ki so tu? ...

— Vsi so moji prijatelji in moji čuvaji, — me je prekinil g. Maillard in povzdignil glas. — moji odlični prijatelji in pomočniki.

— Kaj! Vsi ti? — sem vprašal, — in tudi ženske, brez izjeme?

— Resnično, — je rekel. — Ničesar bi ne mogli storiti brez žensk; to so najboljše strežnice za blazne na svetu; imajo popolnoma svojo metodo, razumete? Njihove oči povzročajo čudovite učinke; nekaj, kakor fasciniranje kače, razumete?

— Gotovo, — sem dejal, — gotovo! ... Vedejo se nekoliko bizarno, kaj ne? Nekaj originalnega imajo na sebi, ni res? Ali se vam ne zdi?

— Bizarno! originalno! ... Kaj! zares! vi mislite tako? Po pravici povedano, mi tukaj na Jugu nismo nikakšni licemerci; mi delamo precej radi vse ono, kar nam ugaja; uživamo življenje, — in vse one navade, razumete ...

— Popolnoma, — sem dejal, — popolnoma.

— In naposled je ta dominikanec morda tudi nekoliko opojen, razumete? — nekoliko vroč, mar ni res?

— Gotovo, — sem dejal, — gotovo. Mimogrede, ali mi niste rekli, gospod, da je sistem, ki ga vporabljate namesto slavnega sistema *milne*, sistem izjemne strogosti?

— Nikakor ne. Zapor je nujno strog; toda njegovo izvajanje, — medicinsko izvajanje, hočem reči, — je nasprotno za bolnike rajši prijetno.

— In novi sistem je vaša iznajdba?

— Ne popolnoma. Nekateri deli sistema pritičejo profesorju Katranu, o katerem ste morali že slišati; in v mojem načrtu so tudi izpremembe, za katere sem srečen, da jih lahko priznam slovitemu Peresu, ki vam ga je bilo čast, če se ne motim, celo intimno spoznati.

— V svojo sramoto priznam, — sem odvrnil, — da do tega trenutka še nisem bil nikoli slišal izgovoriti imena teh gospodov.

— Ti dobri moj Bog! — je vzkliknil moj gostitelj, silovito odpahnil svoj stol in dvignil roke proti nebu. — Morda sem vas slabo razumel! Kajne, da niste hoteli reči, da še nikoli niste slišali govoriti niti o učenem doktorju Katranu, niti o slavnem profesorju Peresu?

— Prisiljen sem priznati svojo nevednost, — sem odgovoril; zakaj resnico je treba spoštovati čez vse. Sicer pa vam ne morem povedati, kako ponižanega se čutim, ker ne poznam del teh dveh nedvomno izrednih mož. Poiskati hočem njune spise in čital jih bom z ambiciozno skrbnostjo. Gospod Maillard, vi ste mi zares, — vi ste mi zares pognali rdečico v lica pred samim seboj.

In to je bila čista resnica.

— Ne govoriva več o tem, moj mladi in sijajni prijatelj, — je dejal dobrohotno, in mi stisnil roko; — izpijva skupno kozarček te kapljice.

Pila sva. Družba je sledila najinemu vzgledu, ne da bi se dala kako motiti. Klepetali so, šalili se, se smejali in počeli tisoč neumnosti. Gosli so škripale, boben je stopnjeval svoj bum-bum, trombe so tulile kakor toliko falarijskih bikov, — in ves prizor se je izpremenil, čim bolj je rasla oblast vina, polagoma v nekakšen Pandemonium in *petto*. Medtem sva g. Maillard in jaz nadaljevala pri nekaj steklenicah dobrega vina na vse grlo najin dvogovor. Zakaj beseda, izgovorjena z vsakdanjim obsegom, se je mogla prav toliko slišati kakor glas ribe na dnu Niagare.

— Gospod, sem mu zatulil v uho, — pred večerjo ste mi govorili o nevarnostih, ki jih vključuje stari *sistem miline*. Katere so te nevarnosti?

— Da, — je odvrnil, — včasih je bila zelo velika nevarnost. Nemogoče je, da si damo računa o muhah blaznežev; in po mojem kakor tudi po mnenju doktorja Katrana in onem profesorja Peresa ni *nikdar* pametno pustiti jih, da se krečejo svobodno in brez nadzornikov. Norec je lahko *pomirjen*, kot se pravi, za nekaj časa, toda naposled je zmerom zmožen besnosti. Več še, njegova zvijačnost je vprav že v pregovoru in silno velika. Če ima na vidiku kak načrt, ga ume skrivati s čudovito hinavščino; in spretnost, s katero *posnema* zdravje, nudi filozofu enega od najbolj edinstvenih psiholoških problemov. Kadar se vam zdi kak norec *popolnoma* pameten, je skrajni čas, verjemite mi, da mu nataknete železno srajco.

— Toda *nevarnost*, moj dragi gospod, nevarnost, o kateri ste govorili? Ali imate iz lastne izkušnje, odkar je ta ustanova pod vašim nadzorstvom, kakšen stvaren, pozitiven razlog, da smatrate svobodo za nekaj nevarnega v kakšnem primeru blaznosti?

— Tu? ... Iz moje lastne izkušnje? ... Gotovo, odgovoriti morem samo: da! Na primer, *ni dolgo od tega*, ko se je prav v tej hiši pripetilo nekaj prav edinstvenega. *Sistem miline*, kakor veste, je bil tedaj še v rabi in bolniki so bili svobodni. Vedli so se *vprav vzorno*, tako da bi bil mogel vsak pameten človek sklepati iz tako lepe pameti, da se kuha med njimi kak peklenski načrt. In zares, lepega jutra so bili čuvaji povezani na rokah in nogah, vrženi v kleti, kjer so jih čuvali kot norce norci sami, ki so si bili prilastili funkcije čuvajev.

— Oh! Kaj mi pripovedujete? V svojem življenju nisem še nikoli slišal govoriti o taki absurdnosti!

— To je dejstvo. Vse to se je zgodilo zaradi neke bedaste živine, ki si je bila, ne vem kako, vtepla v glavo, da je izumitelj najboljšega sistema ravnanja, o katerem se je kdaj slišalo govoriti, — ravnanja z norci, se razume. Želel je, tako mislim, preizkusiti svojo iznajdbo, — in tako je pregovoril ostale bolnike, da so se mu priključili pri zaroti, ki naj bi vrgla vladajočo oblast.

— In ali je zares uspel?

— Popolnoma. Čuvajoči in čuvani so zamenjali svoja mesta in sicer s to pomembno razliko, da so bili norci preje svobodni, toda čuvaje so ti nemudoma pometali v kleti in delali z njimi, na žalost moram priznati, zelo nekavalirsko.

— Ampak domnevam, da je moralo priti takoj do protirevolucije. Ta situacija ni mogla trajati dolgo. Kmetje iz okolice, obiskovalci, ki so si prišli ogledovat ustanovo, so morali nedvomno povzročiti alarm.

— Kar se tega tiče, ste v zmoti. Poglavar upornikov je bil preveč zvit, da bi se moglo zgoditi nekaj podobnega. Pripustil ni nobenega obisko-

valca, — z enkratno izjemo, ko je dovolil vstop mlademu gentlemanu z zelo bedastim izrazom, ki mu ni mogel vcepiti nobenega nezaupanja. Dovolil mu je, da si je ogledal hišo, da bi tako zanesel vanjo nekoliko izpremembe in da bi se na njegov račun zabaval. Kakorhitro mu je dal, da se je dovolj razgibal, ga je odpustil in poslal po njegovih opravkih.

— In koliko časa je trajala vlada norcev?

— Oh! zelo dolgo, zares! — gotovo mesec dni; koliko več, ne bi vedel točno povedati. Norci pa so si med tem časom dobro privoščili; — lahko na to prisežete. Vrgli so od sebe svoje obdrsame obleke in so se po mili volji poslužili domače garderobe in draguljev. Grajske kleti so bile dobro založene z vinom in ti hudičevi norci so izvrstni poznavalci, ki umejo prav dobro piti. Živel so zelo na široko, to vam lahko potrdim!

— In ravnanje? Kakšen je bil specialni način ravnanja, ki ga je šef upornikov uporabljal?

— Ah! Kar se tega tiče, ni nujno, da bi bil blaznež tudi neumen, kakor sem vam bil že omenil, in moje ponižno mnenje je, da je bilo njegovo ravnanje dokaj boljše ravnanje od onega, kateremu je bil sam podvržen. To je bilo zares kapitalno ravnanje, — preprosto, — čisto, — brez vsake zmedenosti, zares prijetno, — to je bilo ...

V tem trenutku je prekinilo besede mojega gostitelja novo vpitje, in sicer istega izvora, kot je bilo ono, ki nas je preje vznemirjalo. Sedaj pa se je zdelo, da izhaja od ljudi, ki so se nam naglo bližali.

— Dobri bog! — sem vzkliknil; — norci so zbežali, nobenega dvoma ni.

— Zelo se bojim, da imate prav, — je odvrnil g. Maillard in postal pri priči izredno blede.

Komaj je končal svoj stavek, se je že slišalo strahovito kričanje in preklinjanje pod okni; in takoj nato je postalo jasno, da hočejo nekateri individui od zunaj s silo vdreti v dvorano. Razbijali so po vratih s stvarjo, ki je bila najbrže neke vrste bít ali ogromno kladivo, in oknice so se stresale od sunkov izredne silovitosti.

Sledil je prizor najstrahotnejše zmede. Na moje veliko začudenje se je pognal g. Maillard pod mizo. Od njega bi bil pričakoval več odločnosti. Člani orkestra, ki so bili kake četrte ure sém preveč pijani, da bi bili mogli vršiti svoj posel, so skakali po nogah in instrumentih, in, osvojivši celo mizo, so s skupnimi močmi ubrali nekakšen *Yankee Doodle*³ in ga izvajali, če že ne s točnostjo, pa vsaj z nadčloveško energijo, in sicer ves čas, ko je trajal nered.

Tedaj je planil gospod, ki so mu bili preje z največjo mujo ubranili, da bi bil skočil na mizo, med steklenice in kozarce. Komaj se je bil med njimi dobro namestil, je že začel z govorom, ki bi bil nedvomno prvega reda, če bi se ga bilo moglo slišati. V istem trenutku se je začel človek, čigar vse želje so šle za tem, da bi bil vrtavka, sukati okrog po dvorani z neizmerno energijo in z razprostrtimi rokami, ki so tvorile z njegovim telesom pravi kot, tako, da je vzbujal videz resnične vrtavke, prevračajoč, ob tla mečoč vse, ki so mu bili na poti. In ko sem slišal nato neverjetne eksplozije in nezaslišane brlize šampanjca, sem spoznal, da so izvirali od individua, ki je bil med obedom tako sijajno igral vlogo buteljke. Istočasno se je drl človek-žaba na vse pretege, ko da bi bila rešitev njegove duše odvisna od vsakega glasu, ki ga je iztisnil iz

³ Ameriška narodna popevka.

sebe. Sredi vsega tega je donelo, nadkriljujoč ves vrišč, neprekinjeno riganje nekega osla. Kar se tiče moje stare prijateljice, gospe Joyeuse, pa je bila tako strahotno zmedena, da bi bil lahko jokal nad ubogo damo. Stala je visoko vzravnan v nekem kotičku blizu kamina in se zadovoljevala s tem, da je na vse grlo kikirikala svoj kokerikoooo! ...

Končno je prišlo do viška krize, do katastrofe v drami. Ker so bili vrišč, rjovenje in kikirikanje edina oblika odpora, edine ovire zoper napore oblegovalcev, so ti-le kaj kmalu in skoraj istočasno vlomili obe okni. Toda nikoli ne bom pozabil svojih občutkov strmenja in groze, ki so me obšli, ko sem zagledal, kako je poskakala skozi okna in se pomešala med nas, izdatno se poslužujoč nog, rok in krempljev, prava armada rjovečih pošasti, ki sem ji smatral najprej za šimpanze, orangutane ali debele pavijane od rta Dobre Nade.

Prejel sem strahotno porcijo batin in se takoj zatekel pod kanape, kjer sem obtičal nepremično. Po kakih petnajstih minutah, ko sem bil z vso pozornostjo poslušal, kar se je dogajalo v dvorani, sem dobil končno s splošnim razkritjem zadostno razlago za to tragedijo. G. Maillard mi je bil poročal, ko je pripovedoval o norcu, ki je vzpodbudil svoje tovariše k upor, samo o svojih lastnih dejanjih. Ta gospod je bil zares pred dvema ali tremi leti ravnatelj tega zavoda; pozneje se mu je zmešalo in vtaknili so ga med bolnike. To dejstvo ni bilo znano mojemu sopotniku, ki me je bil predstavil g. Maillardu. Čuvaji, deset po številu, so bili nenadoma podrti na tla, nato temeljito namazani s katranom, potem skrbno povaljani v perje in naposled zaprti v kleti. Tako so ostali ujeti več kot mesec dni in med vsem tem časom jih ni g. Maillard samo blagorodno obdarjal s katranom in perjem (v čemer je obstajal njegov sistem), marveč tudi z nekoliko kruha in izdatno z vodo. Dnevno jim je brizgalka pošiljala njihovo porcijo prhe. Končno je eden od njih pobegnil skozi luknjo in osvobodil tovariše.

Sistem miline je prišel s pomembnimi izpremembami na Gradu zopet v veljavo; toda moral sem priznati z g. Maillardom vred, da je bilo njegovo ravnanje, na svoj način, prav kapitalno ravnanje.

Kot je bil pravkar omenil, je bil ta način ravnanja *preprost*, — čist in ni povzročil nobenih zapletljajev, — niti najmanjših.

Naj pripomnim samo še nekaj besed. Čeprav sem iskal po vseh knjižnicah Evrope dela doktorja *Katrana* in profesorja *Peresa*, se mi do tega trenutka vkljub vsem naporom ni posrečilo, da bi bil našel tudi en sam izvod.

P O R O Č I L A

GLEDALIŠKA POROČILA

Ljubljanska drama.

Bratko Kreft: »*Celjski grofje*«, drama v petih dejanjih. Režiral Osip Šest.

Ljubljanska drama je otvorila svojo letošnjo sezono z dramskim prvencem Bratka Krefta — s »*Celjskimi grofi*«. Pobuda za to delo so bile avtorju, kot je izjavil sam, naše dosedanje drame iz celjske zgodovine in sicer zato, ker so v njih prikazani ti grofje tako, kot da so del jugoslovanske nacionalne zgodovine. Kreft meni, da je to zmota in je napisal dramo, ki prikazuje Celjane kot tlačitelje naših prednikov. Kakor naši dosedANJI dramatik, jih je tudi on zajel v dobi, ko je vladal mogočni

Herman II. in ko je bila umorjena Veronika Deseniška. Predstavlja nam torej čas, ko so bili ti fevdalci na višku svoje moči, a tudi že v začetku propada; zakaj tedaj, da se je tudi pri nas že prebujalo meščanstvo in je začelo s svojim svobodnim umom in z denarjem spodkopavati temelje fevdalnega sistema. Tako vidimo na odru zastopnike celjskih meščanov (formalno so še tržani), ki so proti trdnemu Hermanu sicer še brez moči, a ki že nekako pogubno vplivajo na njegove lahkožive potomce, zlasti na Friderika, ki si pri njih izposoja denar. Iz trenja med tema dvema razredoma si razlaga avtor tudi razsodbo meščanov, s katero so hoteli kljubovati Hermanu in so Veroniko oprostili. Herman mora nato, da si reši naslednika Friderika, usmrtiti Veroniko ilegalno, misleč, da je to njegova pravica. Toda ko zaloti Friderika v pogovoru z meščani, ko pozneje sliši, kako se z Ulrikom prepira za kmečko deklino, spozna, da bo njegovo nasledstvo šibko in da ne bo znalo držati vajeti krepko v svojih rokah. Vidi, da je zastoj moril, zakaj njegova pravica je minljiva, več en da je le razvoj.

Ali je vse to zgodovinsko utemeljeno ali ne, naj raziščejo in razsodijo za to poklicani strokovnjaki. Za dramo se mi to tudi ne zdi zelo važno. Dramatikova naloga ni v točnem podajanju zgodovine (dasi je res, da ima zgodovinska drama, če je zgodovinsko točna, poleg umetniške tudi to vrednost), marveč v tem, kako ume svoje podajanje oživeti, to se pravi, v koliko je njegova fantazija in stvarniška sila kos nalogi, ki si jo je zastavil. Kreft n. pr. je prišel po svojem dialektičnem gledanju na stvari in po svojem študiju do spoznanja, da so bili Celjski grofje, njihovi nagibi, nazori, nameni, dejanja in konflikti taki in taki, da se jim n. pr. o kakem nacionalizmu niti sanjalo ni (kar bi se izobražencu v l. 1932. ne smelo zdeti neverjetno odkritje), in je sklenil napisati o njih dramo. Njegova naloga je bila tedaj v tem, da pričara pred bralca ali gledalca to po svoje gledano snov tako, da jo bo občutil kot živo in verjetno, torej kot zaokroženo zgodbo, ki ima vse zakone, še več, vse lastnosti živega. To pa je seveda več kot suh zgodovinski dokaz. Zgodovinar zgolj umsko raziskuje in ugotavlja dejstva, ki si jih bralec zapomni in jih potem ve, med tem ko iz umetnine stopi predenj dogajanje s svojim začetkom in koncem, ki je samo sebi primerno urejeno, zaokroženo in živo v vseh odtenkih. To dogajanje ne more biti nikoli zgolj reprodukcija nekdanjega življenja, marveč je vselej nova ustvaritev, v najvažnejših stvareh plod avtorjeve fantazije, njegove stvarniške sile in ne nazadnje tudi plod njegovega pogleda na svet. Kreftovi »Celjski grofje« morajo torej z vsem svojim od pisatelja zamišljenim miljejem in pomenom stopiti pred gledalca kot zaokrožen del smotreno urejenega življenja in kot osebnosti, ki so dosegle svoj višek in ki jih je potem razvoj, kljub njihovim individualnim odporom, začel potiskati ob tla.

Za dosego tega učinka je imel avtor, kot vsak dramatik, na razpolago zlasti dve stvari: prvič zamisel in pravilen razplet fabule, drugič pa postavitev zamišljenih karakterjev v to fabulo. Prav pri tem delu se je pokazalo, kako važna je fabula za učinkovitost drame na odru. Naj so karakterji še tako dobro zamišljeni, če jih pisatelj ne zna razgibati v dobro sestavljeni zgodbi, je na odru delo nezanimivo in ohrani kvečjemu vrednost problematične knjižne drame. Dokaj lepi uspeh »Celjskih grofov« moramo pripisati predvsem dobro zamišljeni in jasno izvedeni zgodbi. Avtor je znal povezati dogodke v pravilno zaporednost, dosegel je enotnost časa in kraja. Vse to priča o avtorjevem resnem prizadevanju, o njegovem dobrem poznavanju odra in vztrajnem delu pri organizaciji snovi. Dosegel je, da se napetost dela, kljub njegovi veliki dolžini, stopnjuje skoro do zadnjega dejanja. Nekateri prizori, zlasti v drugi polovici drame, so kajpak še ohlapni in razvlečeni in nekatera važna dogajanja (izid razsodbe) premalo utemeljena. Tudi nas neprijetno presenečajo mesta, ki so le preočitno preračunana na efekt in ki s pravo življenjskostjo nimajo

opravka. Taki so zlasti prizori blebetavega gvardijana, kraljice Barbare in Eneja Silvija, dalje pogosto ponavljanje in naivno podčrtavanje iuris primae noctis, neverjetno hladno Ulrikovo vedenje, ko posluša zgodbo, kako mu je oče Friderik umoril mater Elizabeto, pikanterije in dovtipi, ki izdajajo v niansah malomeščanski okus in ki bi prav lahko izostali. Toda vse te slabosti se ne tičejo toliko fabule, kakor avtorjeve mladosti in njegovega še nekoliko naivnega pogleda na življenje, zlasti pa njegove premajhne poglobitve v človeško notranjost — v karakterje nastopajočih ljudi.

Najmarkantnejša oseba je *Herman II.*, ki v svojih železnih starčevskih rokah še trdno drži oblast in pravico in ki zvest tradicijam svojega rodu sanja še o njeni utrditvi in razširitvi. Pri uresničevanju svojih ciljev je brutalen in nasilen in ni vaju izbiriti sredstev, kadar mu gre za važno stvar. Pisatelj mu je skušal biti pravičen in sicer tako zelo, da ga je hotel prikazati kot tragično osebnost. Toda vprašati se moramo, kakšen človek lahko doživi resnično tragedijo? Ali ne le tak, ki je — slepo in nesebično služeč svojemu boljšemu spoznanju — v borbi z usodnimi silami, ki so v njem ali tudi izven njega (vsaj na videz) in ki so tako močne, da že v naprej slutimo, da se bo v borbi z njimi pogubil, ali pa vsaj spoznal, da je tudi sam le človek, slab in zmočljiv, ki se mora soditi in obsojati. Herman ni tak človek. Po vseh svojih dejanjih bi bil prej zločinski tip, če bi ga avtor podal s tistim poznavanjem demonične človeške nature, ki ga je pokazal Cankar z ustvaritvijo svojega grozotnega Kantorja. Tako pa je Herman zgolj despot, oblastiželjnejš z krepko voljo, ki jo s pomočjo svojega razuma in z zlorabljanjem svoje moči uveljavlja, drugače pa mož povprečnega kova. Svoja najgrozotnejša dejanja izvršuje docela preračunano in hladnokrvno, kakor da so zanj, vladarja, ne človeka, vsa sredstva legalna. Pa tudi v tem ni pripravljen nositi polne odgovornosti, gre mu pred vsem za vnanji videz. Vesti ne pozna. Ko na koncu drame, torej tedaj, ko doživlja nekažno tragedijo, pripoveduje, da je zastonj moril, nas ne gane. Zakaj predobro čutimo, kako malo pomembno mu je to, da je moril in koliko bolj ga boli to, da je zastonj moril.

Druga oseba, prav tako važna za dramo, kakor Herman, je *Pravdač*. To je človek, ki uživa vse pisateljeve simpatije in ki se ga često poslužuje, da izpoveduje po njem svoje lastne misli. Nedvomno najzanimivejša in najproblematičnejša postava v delu. Sprehaja se po odru in propoveduje, včasih nam je drag, pa nas spet iznenadi s stavki, ki bi jih od njega ne pričakovali. Razboljen je in subjektiven, tedaj pritegne, pa pride spet s teorijo na dan, ki nima nobene vzročne zveze ne z njegovo boleznostjo, ne z njegovim subjektivnim pogledom na svet. V izpovedovanju svoje melanholije je nezrelo sentimentalen (prizor ob oknu), pa se spet dvigne z nekakšnim izpovedovanjem samega sebe; motno in ne docela logično in razumljivo nam razklada o nekem spoznanju vseh stvari in prevzet je, ko govori o razvoju; a o vsem tem si menda še sam ni docela na jasnem. Toda prav tu čutimo, da bi bil ta človek lahko nekaj več, kot gol produkt teorije in zamisli, da je prav za prav edini lik te drame, ki ga je avtor iztrgal iz sebe in ki bi ga pri večji dodelanosti lahko imenovali njegovo stvaritev. — V prvih dveh dejanjih in nekako do polovice tretjega stoji Pravdač ob strani, sam zase. Srdi se na grofe, a prav tako tudi na meščane, le iz drugih razlogov. Zdi se nam, da on po svojem pravem bistvu, ni niti na strani teh niti onih. V skladu z njim je, ko zagovarja svobodno misel, a začudimo se, ko nekako preveč simpatično govori o zmagi denarja. Res je, da s tem priznava razvoj, toda tak razvoj, borcu, jasnovidcu, zlasti pa svobodoljubnemu duhu, kakršen naj bi bil on, ne more biti pri srcu in bi ga moral, kljub temu, da ga priznava, že v naprej z njemu lastno srditostjo in razboljenostjo analizirati in primerno oceniti. Ali kakor rečeno, do svojega zadnjega govora pred sodiščem se še nekako vzdržuje na višini, do tu ga še sprejemamo, ker njegovega najvažnejšega dejanja in njegove

najosebnejše izpovedi še pričakujemo. Toda tedaj, ko bi to pričakovanje moral izpolniti in dokumentirati svojo človečnost ter dokazati, da so v njem samem korenine njegovega etosa, v tistem trenutku ga avtor izgubi z vajeti. Namesto, da bi kot tretji zagovarjal Veroniko in z ognjem svoje osebnosti fasciniral meščanske sodnike, da bi za trenutek pozabili na svoj strah pred Hermanom in na svoje koristi, stopi iz območja svojega duha in postane zagovornik — ne Veronikin, ampak zagovornik »ponižanih« meščanov. In kakšni so ti meščani? Strahopetni, zanikrni, koristoljubni in tudi neumni. Take nam je prikazal avtor sam. Ničesar ni na njih takega, da bi bili vredni besed, ki jim jih govori ta razboljeni zanešenjak. Natanko vemo o njih celo to, da še niso zreli, da bi jih mogle pobuniti Pravdačeve besede, ki zaradi tega padajo v prazno in se zdi gledalcu nemogoče, da bi zaradi teh besed Veroniko oprostili.

Nekoč sem bral o nekem velikem voditelju množic, kako je v odločilnem trenutku stopil pred ljudi in začel govoriti. Takoj je zavladala med poslušalci, ki niso bili naklonjeni njegovim idejam, grobna tišina. Ta tišina se je še zmerom bolj stopnjevala in govornikove besede, katerih pomena ni nihče skušal tolmačiti, so odmevale v tej tišini kakor grozeč grom pred viharjem. Bila pa je v pomenu teh besed prej sugestivna groza, prej nekakšno mrzlično razpoloženje človeka, ki se bori z brezupjem človeškega početja, kakor pa kakršnokoli navduševanje za teorije in programe. In ta groza je učinkovala na tiste po navadi hermetično zaprte predale človeškega srca, v katerih nezavedno vsakdo skriva zadnja vedenja o svetu, o življenju in o smrti. Ta vedenja so tako temna in tako polna groze, da si jim človek v vihri dnevnih brig ne upa odpreti pota v zavest. Kadar pa pride kdo in mu jih svojevoljno iztrga, tedaj nastopi poraz, zavzetje ali udanost. Trenutek sproščenja. — Tisti, ki govor tega voditelja popisuje, pravi, da nikogar njegovih privrženecv ne pozna, ki bi se spominjal, kaj je oni govoril; vsem pa da je ostalo v spominu grozljivo razpoloženje, ki jih je tedaj tako prevzelo, da so mu navdušeno sledili. Na popis tega govora sem se spomnil, ko sem pred kratkim čital esej M. Krleže »O nemirima današnje njemačke lirike«, kjer stoji tudi tale odstavek: »Karl Kraus, na primjer, stari nepopravljivi idealist, koji nikada nije napisao ni jednog programatskog retka — kako je prošlo vrijeme da pjesnici sanjaju, u sjeni tihih modrih zatonâ i koji naprotiv još i danas sanja u »sjenama tihih modrih zatonâ«, dao je do danas u čitavoj njemačkoj lirici najljepije i najbuntovnije i najglasnije pobune ne po liniji socijalnoga programa nego po neodoljivosti unutarnje potrebe pjesničkoga stvaranja. Zar na primjer njegov dvostih:

Pjevajte hosana, pjevajte hosana,
bombe su pale u baštu Getsemana!

nema unutarnje snage jednog nadnaravnog udara trube, kakvu nije dosegla ni jedna ljevičarska fanfara napisana po programu s mozgom, bez one unutarnje groznice, u kojoj se rađahu i rađaju sve prave pjesničke spoznaje.« (Podčrtal pisec tega članka.)

Če bi bil torej pisatelj v tem prizoru ohranil Pravdača kot človeka, ki stoji sam zase in nad vsemi, ter mu dal govoriti besede, ki bi se dotaknile človeškega jedra in tako odprl vratca tistih neznank, ki delajo človeka za plaho in trepetavo družabno bitje, a ga ob urah grozljivih zavzetij trgajo iz železnega objema vseh kompliciranih medsebojnih odnosov in zakonov, da se kakor pijan predaja oblasti odrešilnih ali pogubonosnih elementov, če bi bil ujel v svojo umetniško kamero to doživetje, potem bi bil ta prizor edinstven, prizor, ki bi dal vsej drami pečat umetnine. Lik Pravdača bi postal cel in enkraten, zakaj umel bi igrati na »Hamletovo flavto«. Na odru bi se zgodilo z razsodbo nekaj velikega: stari red stvari bi se

resnično zamajal. Upravičene bi bile tudi Hermanove besede: »Kaj ste znoreli?«¹ Zakaj res bi se zgodilo nekaj, česar razum ne more opredeliti in je za konservativno pamet vsaj na videz blazno. Toda, ker je avtor postavil Pravdača za avantgardista nesimpatičnih meščanov in mu dal govoriti stavke, ki mu ne vro iz njegovih naj-osebnějšíh doživetij, ostanemo hladni in mu kratko in malo ne verjamemo. Ne verjamemo, da ga vse to, kar tedaj pripoveduje, zares boli, marveč čutimo, da je v tem človeku nekaj čisto drugega, kar ga žuli in samo tisto nas bi zdaj zanimalo. Toda, ker Pravdač tistega ne pove, ker je torej neodkritosrčen in se raje skrrije za teorijo, ki ne izdaja njegovega osebnega pogleda na svet, zato gledalec tudi ne pričakuje, da bodo meščani oprostili Veroniko in osupne, ko se po avtorjevi zamisli to vendarle zgodi. — Prav tako problematičen za Pravdača je tudi prizor, ko očita Barbari vpričo Hermana in drugih prisotnih noč, ki jo je prebil z njo. Sodim, da je napisan pod velikim uplivom »Glembajevih« in mu zato ne pripisujem tiste važnosti, ki bi jo sicer imel in ki bi zelo negativno osvetljeval Pravdačevo človeško vrednost. Leonova slična odkritja v »Glembajevih« so iznešena v docela drugačnih okolnostih in pod čisto drugačnimi pogoji.

Tretji važnejši faktor, kot je razvidno že iz do zdaj povedanega, so zastopniki meščanov: *Orožar*, *Padar*, *Pekovski mojster* in *Trgovec*. Kot posamezni karakterji so le bežno zarisani in pomembni zgolj kot kolektiv. Vse druge osebe v drami so le »kolesca v mašineriji« in za razvoj dejanja le pasivno pomembne. Narisane so vse kot povprečni ljudje, nekatere z večjo, druge z manjšo sigurnostjo. *Veronika* je polna ženska, s precejšnjo vitaliteto, ki ve samo eno, da hoče živeti in ki naturno trepeti pred smrtjo. *Friderik* je slabič, ki pozna pred vsem sebe in zaradi tega ni ničemu zvest. *Barbaro* je hotel prikazati pisatelj kot izkušeno žensko, ki verjame le v užitke, ki ji jih nudi življenje in se jim zaradi tega udaja preudarno z vsem svojim bistvom, češ — živi dokler si, po smrti itak ni nič. Zdi se mi, da se mu ni docela posrečila. Zlasti njene besede o erosu in o pogledu na svet, zvane iz njenih ust nekoliko nezrelo in ne prepričajo. Tudi *Ulrik* je očrtan površno. Njegova lahkomišljenost je preveč zunanja in nima globljih korenin. Prizor, ko posluša očetovo pripovedovanje, kako mu je umoril mater, sem že omenil, prav tako tudi podčrtavanje *iuris primae noctis*. Če bi bila *Ulrik* in *Friderik* globlje zajeta, bi tudi kmetov krik na koncu drame: »Prekleti grofje«, močnejše odmeval. Tako pa zveni samo kot *grožnja* dvema sencama, ki se ne bosta nikoli borili. O *Sodniku* ne vemo veliko. Človek, ki je orodje v rokah drugih. *Piccolomini* je narisana kot skrajno antipatična osebnost. Čez mero je častihlepen, zahrbtn, nikjer mu ne gre za stvar. Umskih ali duševnih vrlin nima. *Jošt* je zvesto udan Hermanu in prežet od sovraštva do Veronike. To njegovo sovraštvo do nje je utemeljil avtor s tem, da se mu v ječi ni hotela udati. Vendar pa se mi zdi v zadnjem dejanju živ in prepričevalen. *Guardijan* celjskih minoritov skrbi menda pred vsem za zabavo. Avtor mu neprestano deli klofute in publika se smeje. Toda tega smeha ne povzroča humor, marveč škodoljnost. Z dejanjem samim ta oseba nima prave zveze. Mnogo boljše je postavljen lik minorita *Gregorja*. Skoro od začetka do konca je živ in verjeten. Človek, ki vse vidi in razume, pa meni, da ni poklican, da bi aktivno posegal v tok stvari. Nedvomno med najbolj uspelimi karakterji v delu. Ko glasuje za oprostitev Veronike, je on edini, ki nas ne preseneti.

Ljubljanska drama je postavila delo na oder z velikim razumevanjem in s potrebno ljubeznijo. Režiser *Osip Šest* je izluščil iz dela vse najvažnejše momente, jih podčrtal in na njih gradil, med tem ko je šibkejša mesta zabilisal ali pa potisnil v

¹ Citirano po spominu, ker nimam originala. Prav tako so tudi vsa tolmačenja teksta te drame beležena po spominu.

ozadje. To se mu je posebno posrečilo v tretjem dejanju s tem, da je Piccolominija manj podčrtal in že samo s tem dvignil moč njegovega protiigralca Pravdača. Scenerija je bila smotreno zamišljena in se je skladala s celoto. Prav tako so se potrudili tudi igralci. Hermana je igral *Levar* z močnim patosom in se je od začetka do konca vzdržal na enotni, rahlo stopnjevani črti. Vloga Hermana se mu prilega, kakor da je pisana nalašč zanj; vendar bi nemara z rahlim umikom iz ospredja, lahko še nekoliko stopnjeval učinkovitost te kreacije. Pravdača je dobro postavil *Jerman*. Izčrpal je iz njega skoro vse in ga strnil v dokaj zaokrožen lik. Pri tej težki nalogi je dokazal, da je igralec močnih kvalit in da zasluži vso pozornost. Prav tako dobro je uspel *Sancin* s svojim *P. Gregorjem*. Zmerom je bil stvaren in diskreten, niti z eno gesto ni poizkusil stopiti iz svojega območja. *Kralj* je v vlogi Friderika srečno premagoval vse psihološke negotovosti in zopet pokazal gibčnost, s katero si pomaga preko vseh ovir. Vse priznanje zasluži za svojo Veroniko *Mira Danilova*. Igrala jo je preprosto in naravno, njen rahli, a zdravi patos, ni v ničemer odbijal. Tudi *Nablocka* je v kraljici Barbari dala nemara najboljše, kar je bilo mogoče; morda bi učinek svoje igre lahko še za spoznanje stopnjevala z malo večjo razgibanostjo. *Janov* Ulrik je bil lahkoten in neprisljen. Prizvok majhne mladostne naivnosti je učinkoval naravno in napravil značaj verjetnejši. Težko nalogo je imel *Drenovec* s prešibko zarisanim Piccolominijem. S svojo igro je podal tip skoro bolno zlega, sladkega in majhnega človeka. Izvrsten v maski in prepričevalen v igri je bil *Skrbinšek* kot Jošt von Helfenstein. Morda najboljša igralska kreacija v tej drami. Omejenega in lahkoživega Gvardijana celjskih minoritov je dobro podajal *Cesar*. Vzbujal je mnogo hudobnega veselja in škodoželjnega smeha. Nič lažje od večjih niso bile manjše vloge. Z ljubeznijo in z velikim prizadevanjem so jih dobro reševali: *Lipah* Pekovskega mojstra, *Železnik* Padarja, *Gregorin* Trgovca, *Potokar* Orožarja in *Plut* Sodnika.

V splošnem se mi zdi, da je bilo delo prav dobro naštudirano in da ga je vprizoritev v pretežni meri izčrpala, marsikje pa še podkrepila. Pa tudi za avtorja je ta prvenec dokaj lep uspeh. Pozitivna je zlasti disciplina, s katero se je lotil dela in znal organizirati obširno snov v celoto tako, da je na odru učinkovala in jasno izražala, kaj je pisatelj hotel. Če bo vztrajal dalje in skušal riti še nekoliko globlje v človekovo bistvo, bo lahko napisal še marsikatero dobro dramo. Izogibati pa se bo moral krivičnosti nasproti svojim junakom in vsega, kar ni čim nujneje zvezano z razvojem dejanja.

Janez Žagar.

R A Z N O ALI VESTE

da se francoski ministrski predsednik Herriot zadnje čase zelo vneto bavi s proučevanjem in prebiranjem del Victorja Hugoja. Francozi in drugi svet zato pričakuje od tega edinstvenega politika-literata, da jih preseneti s kakšnim delom o Hugoju, ki bo nadaljevalo vrsto, katero je začel z Beethovenom.

da bo letošnjo jesen in zimo nemška zveza za umetnost v družbi z leipziškim gradbenim sejmom (Baumesse) priredila v Moskvi, Leningradu, Harkovu in Tiflisu razstavo nemške sodobne arhitekture.

da so berlinska kino-gledališča od 1. aprila 1931 do 30. junija 1932 prodala po znanih cenah brezposelnim 2,654.280 vstopnic. V tem času je obiskovalo kino-predstave okrog 10,260.000 brezposelnih.

da namerava francoski pesnik Paul Valéry versaillesko gledališče in grad spremeniti v moderno slavnostno gledališče, da pa mu nasprotujeta policija in finance.

da je kölnsko gledališče razpisalo nagrado za igro ali dramo iz študentskega življenja, ki naj bi jo spisali študentje sami.

da bo Maksim Gorki napisal tekst za nov ruski kriminalni film, ki naj ne bo film po zapadnih obrabljenih vzorcih, marveč tak, ki bo kazal v umetniški podobi splošna vprašanja kriminalistike v Sovjetski Uniji.

da francoski filmski pisatelj Bonnamour piše knjigo za zvočni film o Aristidu Briandu. Film bodo prvič predvajali v Ženevi, kjer se je osredotočalo vse delo rajnega velikega politika.

da so na četrti »Razstavi neodvisnih« v Münchenu skušali omiliti gospodarsko stisko razstavlajočih umetnikov s tem, da so prireditelji razstave posredovali pri zamenjavi slik in kipov za življenjske potrebščine.

da vlada v Rusiji pomanjkanje papirja. Kakor v letih 1920 in 1919: zato je vlada odredila, da morajo vsi večji listi postaviti deske in lepiti nanje vse izdaje svojih listov, da ne bo zaradi papirne stiske nihče prikrajšan pri branju novic.

da je moralo neko manjše berlinsko gledališče plačati lani samo za reklamo — 60.000 mark (900.000 Din). Tako je v času, ko se tudi umetnost postavlja na zgolj trgovsko podlago.

da je bilo v zadnjih 4000 letih zgodovine samo 268 popolnoma mirnih let brez vojske, čeprav smo v teh letih sklenili samo kakih 8000 mirovnih pogodb. To je vsekakor razveseljiva tolažba za sedanost in za prihodnost, tako bogati mirovnih konferenc in pogodb.

da je Rabindranath Tagore izdal zbirko predavanj, ki jih je 1930 imel v Angliji, v Londonu pod naslovom *The Religion of Man*; knjiga podaja sliko njegovega verskega nazora in religioznega doživljanja.

da je »British Museum« v Londonu imel do sedaj pravico in dolžnost, da dobi in sprejme od vsake knjige, ki izide v angleški državi, po en izvod. Ta zakon, ki naj bi bil največji knjižnici sveta le v korist, ji je pa postal v silno breme. Zato se je ravnateljstvo obrnilo na ministra Snowdena in ga prosi, naj izda zakon, po katerem bi smela knjižnica odkloniti vsa brezpomembna dela vseh vrst in strok.

da je francoski dramatik Georges Delagnys dobil od dedičev Anatola Francea dovoljenje, da sme iz štirih romanov rajnega pisatelja spisati gledališki komad, v katerem bo osrednja postava M. Bergeret iz romana »M. Bergeret à Paris«.

da je...

Nabral Mirko Javornik

IZ ZALOŽBE IN UREDNIŠTVA

Zahvala

S to številko zaključujemo svoje tretje poslovno leto in stopamo na prag četrtega. V dolžnost si štejemo, da se ob tej priliki zahvalimo vsem, ki so svojo naklonjenost izkazovali naši založbi že zgolj s tem, da so kljub zmedenemu času vztrajali in nam ostali zvesti naročniki. Tako so nam pomagali, da smo lahko v redu in nemoteno izvrševali svoje dolžnosti in obveznosti. Še posebej pa se moramo zahvaliti tistim, ki so v pogovoru s svojimi znanci znali najti prijazno besedo za naše publikacije; s tem so najuspešneje širili smisel za slovensko knjigo, ali pa pridobivali zanje celo novih naročnikov.

Ko stopamo v novo leto, prosimo vse še nadaljnjega zaupanja in prijazne pozornosti.

Založba Modra ptica

Opozorila

Ta številka se je radi tehničnih zaprek zakesnila. Cenjene naročnike prosimo, da nam neljubo zamudo oprostite! Prihodnja številka izide takoj prve dni decembra.

*

Če kdo kakšne številke revije morda ni prejel, je znak, da se je na poti izgubila. Ako nam to sporoči, mu bomo poslali drugo.

*

Reviji je priložena položnica. Prosimo za nakazilo naročnine za mesec november. Ako je kdo s plačili v zaostanku, prosimo, da to zdaj ob zaključku leta poravna. In še nekaj. Na tem mestu smo že večkrat poudarili, da so nam opomini neprijetni, ker obremenjujejo našo pisarno. Toda vselej se jim ne moremo izogniti. Prosimo vsakogar, ki prejme opomin in mu stroške zanj zaračunamo, da jih brez jeze poravna. Pri ogromnih stroških, ki jih imamo, moramo namreč paziti na vsako, tudi najmanjšo vsoto. Posamezniku se dinar ali dva ne pozna veliko, med tem ko nam ti izdatki narasejo v lepe zneske.

*

Nagrade za pridobivanje novih naročnikov so še zmerom v veljavi. Za vsakega novega naročnika lepo knjigo.

Ali ste že naročili

Pravljice Jiřija Wolkerja ?

Ena najlepših knjižic za doraščajočo mladino. Cena v platno vezani knjigi Din 30'— (za nenaročnike Din 40'—).

Originalna vezava 3. letnika *Modre ptice*

Kdor hoče imeti originalno vezan letnik »Modre ptice«, naj pošlje na naš naslov vse zvezke. Mi mu bomo poslali vezane nazaj. Vezava bo zelo lepa in bo stala Din 30'—.

René Fülöp Miller: *Sveti satan*

je prva redna knjiga za prihodnje poslovno leto. Naročnikom jo bomo pričeli razpošiljati v začetku decembra in bo razposlana vsa do konca meseca. Knjiga bo lepo opremljena in bogato ilustrirana. Prevaja jo dr. Ferdo Kozak.

Za konzorcij in uredništvo: Janez Žagar. — Za tiskarno Merkur: Otmar Mihálek, oba v Ljubljani.

KLIŠEJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali rizbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidneje

**KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13**

**"KUVERTA" ^{Dr}₀₄
LJUBLJANA**
Karlovska · Z Vojaški ¹₁

**TVORNICA KUVERT IN
KONFEKCIJA PAPIRJA**

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

LJUBLJANA, Prešernova ul. 3

JE NAJVEČJA REGULATIVNA
HRANILNICA V JUGOSLAVIJI

Ima vlog nad **480.000.000 Din**

Za vse vloge jamči ljubljanska mestna
občina z vsem svojim premoženjem
in z davčno močjo.

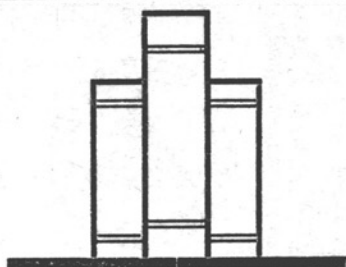
Vse naložbe obrestuje kar najbolj
ugodno. Posojila se dovoljujejo na
posestva, menice in vrednostne pa-
pirje čim najceneje.

Za male trgovce in obrtnike ima po-
sebno **kreditno društvo**, za pupl-
larne naložbe pa **sodni depozitni
oddelek**. Za varčevanje mladine
izdaja **domače hranilnike**, za po-
šiljanje denarja po pošti pa svoje
položnice.

Telefon št. 20-16 in 26-16

Poštni čekovni račun št. 10.533

Uradne ure za stranke so od 8. do 12. in pol

Salda-konte — Štrace — Journale — Šolske
zvezke — Mape — Odjemalne knjižice
Risalne bloke itd.

nudi po izredno ugodnih cenah

Knjigoveznica
Jugoslovanske tiskarne
v Ljubljani, Kopitarjeva ulica 6

II. nadstropje

TISKARNA
MERKUR

Telefon št. 25-52

L J U B L J A N A
GREGORČIČEVA ULICA 23

se priporoča za cenj. naročila, ki jih bo izvršila hitro, lično in po zmerni ceni. Tiska knjige, brošure, časopise, revije, kuverte, memorande, račune, letake, lepake, posetne karte, letna poročila, vstopnice, vabila itd. v eni ali več barvah.

V lastni založbi izdaja: „Trgovski list“, „Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine“ in „Zbirko zakonov in uredb“, katere seznam Vam na željo dopošlje.